

Хмельницький національний університет
Факультет міжнародних відносин і права
Кафедра міжнародних економічних відносин

ДИПЛОМНА РОБОТА

магістр

Освітній рівень

Галузь знань 29 Міжнародні відносини

Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини

Шифр і назва спеціальності

Освітня програма Міжнародні економічні відносини

на тему: «Вплив транснаціональних корпорацій
на розвиток внутрішнього ринку України»

Виконав: студент 2 курсу, група МЕВм -21-1 _____ Д.М. Корпан

Підпис Ініціали, прізвище

Керівник: к.е.н., доцент _____ О.В. Хмелевський

Підпис, дата

Ініціали, прізвище

До захисту допускаю:

Зав. кафедри МЕВ д.е.н., професор _____ Д.М. Васильківський

Підпис, дата

Ініціали, прізвище

_____ 2022 р.

Хмельницький, 2022

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота студента на тему: «Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток внутрішнього ринку України».

містить 97 сторінок, 11 таблиці, 36 рисунків, список літератури з 84 найменуваннями.

Мета дипломної роботи: є виявлення та оцінка фундаментальних впливів ТНК на формування внутрішнього ринку України.

Завдання роботи:

- узагальнити сутність, сучасні теоретичні концепції та особливості транснаціоналізації;

- проаналізувати стратегічні впливи транснаціональних корпорацій на внутрішній ринок країн-реципієнтів;

- здійснити кількісний та якісний аналіз факторів впливу ТНК на функціонування внутрішнього ринку України.

Об'єкт дослідження: дослідження є вплив транснаціональних корпорацій на розвиток окремих галузей економіки України.

Предмет дослідження: дослідження є система державного регулювання транснаціональних корпорацій.

Інструментарій: праці вітчизняних і закордонних учених, законодавчі і нормативні акти України, підручники, монографії, методичні рекомендації.

Ключові слова: транснаціональні корпорації, внутрішній ринок, інтегральний показник, харчова промисловість, державне регулювання, додана вартість.

ANNOTATION

Degree work of the student on «The influence of transnational corporations on the development of the domestic market of Ukraine».

contains 97 pages, 11 tables, 36 drawings, a list of literature of 84 titles.

The purpose of the thesis: to identify and evaluate the fundamental influence of TNCs on the formation of the domestic market of Ukraine.

Tasks of work::

- generalize the essence, modern theoretical concepts and features of transnationalization;

- to analyze the strategic influence of transnational corporations on the domestic market of recipient countries;

- carry out a quantitative and qualitative analysis of the factors of influence of TNCs on the functioning of the domestic market of Ukraine.

Object of research: the study is the influence of transnational corporations on the development of certain branches of the economy of Ukraine.

The subject of the study: the research is the system of state regulation of transnational corporations.

Subject of research: works of domestic and foreign scientists, legislative and normative acts of Ukraine, textbooks, monographs, methodical recommendations.

Keywords: transnational corporations, domestic market, integral indicator, food industry, state regulation, added value.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ ТА ЇХ ВПЛИВУ НА ВНУТРІШНІЙ РИНОК КРАЇН	10
1.1. Сутність транснаціоналізації та особливості діяльності транснаціональних корпорацій	10
1.2. Сучасні теоретичні концепції формування та функціонування транснаціональних корпорацій	16
1.3. Стратегічні впливи транснаціональних корпорацій на внутрішній ринок країн (зарубіжний досвід).....	23
Висновки до першого розділу	29
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В УКРАЇНІ ТА ОЦІНКИ ЇХ ВЛИВУ НА ВНУТРІШНІЙ РИНОК.....	31
2.1. Механізми державного регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку України	31
2.2. Тенденції та особливості діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України	39
2.3. Вплив діяльності транснаціональних корпорацій на окремі товарні ринки	47
Висновки до другого розділу.....	54
РОЗДІЛ 3. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В УКРАЇНІ ..	55
3.1. Пріоритетні напрями залучення іноземного транснаціонального капіталу в економіку України	55
3.2. Шляхи удосконалення організаційно-економічних механізмів взаємодії держави та транснаціональних корпорацій.....	60
3.3. Формування системи індикаторів оцінювання ефективності розроблених та впроваджених заходів державного регулювання ТНК.....	68
Висновки до розділу 3	84
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	90

ВСТУП

Актуальність теми. Глобалізація та інтернаціоналізація торговельних відносин стала каталізатором безпрецедентного за своїм розмахом зростанням кількості транснаціональних корпорацій (ТНК) – насамперед за рахунок розширення корпоративної мережі філій у нових країнах базування. Проблематика оцінювання впливу транснаціональних корпорацій на розвиток національних соціально-економічних систем не втрачає своєї актуальності, незважаючи на те, що ці питання тривалий час перебувають у фокусі науково-теоретичних і науково-прикладних досліджень багатьох вчених і міжнародних структур.

Процеси транснаціоналізації та інтернаціоналізації бізнесу і господарської діяльності становлять основу сучасних світогосподарських відносин. Сучасні тенденції трансферу та злиття фінансових і капітальних активів формуються в умовах інтернаціоналізації виробництва товарів і послуг, налагодження та розвитку транскордонних зв'язків, кооперації, інтегрування та збільшення рівня концентрації капіталів, що сформувались на основі глобалізації світової економіки.

Відповідно, з одного боку, глобалізоване середовище суттєво впливає на інтеграцію виробництва і виникнення ТНК, а з іншого – діяльність ТНК впливає на економіку держав та світову економіку, укрупнюючи світогосподарські зв'язки. При цьому спостерігається доволі різноманітний вплив транснаціональних корпорацій на економічне середовище та внутрішні ринки приймаючих країн, а особливо – країн з перехідною економікою.

Ступінь наукової розробки. Діяльність ТНК в економіці держави досліджували такі провідні українські вчені, як Т. Артьомова, Н. Басюркіна, Т. Білоус, В. Гарбар, В. Геєць, В. Голіков, А. Діброва, О. Жук, Т. Зінчук, Л. Киришун, І. Кормакова, І. Кохан, В. Крижанівська, В. Лисюк, М. Пугачов, О. Рогач, В. Рокоча, Ю. Сафонов, С. Сіденко, А. Семенов, О. Сенишин, І. Сорока, А. Філіпенко, Т. Фролова Л. Шинкарук та ін. Серед зарубіжних дослідників питанням трансферу капіталів та транснаціоналізації приділяли

увагу: П. Баклі, Р. Вернон, М. Вілкінс, О. Вільямсон, Дж. Гелбрейт, Е. Гекшер, Р. Кейвс, Ч. Кіндлбергер, Р. Коуз, П. Кругман, С. Маркідес, Дж. Міль, Ф. Нікербокер, Р. Ньюфармер, Х. Перлмуттер, М. Портер, Д. Равенскрафт, Р. Ролл, Р. Сагден, Д. Стопфорд, С. Хаймер, С. Хірш, Ф. Шерер та інші.

Проте, попри велику кількість досліджень у сфері транснаціоналізації та інтернаціоналізації діяльності, особливості їх впливу (як позитивного, так і негативного) на економіку, конкурентоспроможність та розвиток внутрішніх ринків країн-реципієнтів залишаються неоднозначними, що суттєво актуалізує питання виявлення таких особливостей і розроблення механізмів та шляхів усунення їх негативних впливів на економіку. Особливої актуальності такі питання набувають в Україні, де необхідне напрацювання заходів демонополізації та деолігополізації ринків, формування здорового перерозподілу капіталів, переорієнтації з торговельно-розподільчої на виробничо-інвестиційну діяльність ТНК.

Метою дипломної роботи є виявлення та оцінка фундаментальних впливів ТНК на формування внутрішнього ринку України та розроблення моделі державного регулювання їх діяльності.

Досягнення поставленої мети передбачало реалізацію низки дослідницьких **завдань**, а саме:

- узагальнити сутність, сучасні теоретичні концепції та особливості транснаціоналізації й особливості діяльності транснаціональних корпорацій;
- проаналізувати стратегічні впливи транснаціональних корпорацій на внутрішній ринок країн-реципієнтів;
- дослідити механізми державного регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку України;
- розробити модель державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій;
- виявити тенденції та особливості діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку та оцінити їх вплив на розвиток окремих

галузей народного господарства України;

– з метою систематизації негативних та позитивних наслідків діяльності ТНК здійснити кількісний та якісний аналіз факторів впливу ТНК на функціонування внутрішнього ринку України;

– визначити механізм впливу діяльності ТНК на стан та структуру внутрішнього ринку України на основі оцінки чинників прямого та опосередкованого впливу;

– виокремити перспективні напрями інтеграції ТНК в економіку України;

– запропонувати шляхи удосконалення механізму державного регулювання діяльності ТНК України.

Об’єктом дослідження є вплив транснаціональних корпорацій на розвиток окремих галузей економіки України.

Предметом дослідження є система державного регулювання транснаціональних корпорацій.

Методи дослідження. Методичною основою дипломної роботи стали теоретичні засади економічної теорії, основ макро- та мікроекономіки, міжнародних економічних відносин, інвестування та державного регулювання економіки. Для досягнення поставленої мети у роботі застосовано наукові методи: аналізу, синтезу, узагальнення та систематизації (трактування сутності ТНК та особливостей їх діяльності, узагальнення організаційних форм діяльності ТНК), індукції, дедукції, історико-теоретичний (для розгляду ключових концепцій транснаціоналізації, міжнародного обміну, інвестиційних вкладень); графоаналітичні (для графічного відображення динаміки розвитку транснаціональних корпорацій та ідентифікації їх визначальних взаємозв’язків); економіко-математичного моделювання (для аналізу тенденцій та взаємозалежностей розвитку ТНК в Україні та світі).

Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних дослідників з проблем транснаціоналізації, інтернаціоналізації, розвитку економіки, інвестування, чинна в Україні нормативно-правова база (Конституція

України, Закони України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, укази Президента України, інші підзаконні нормативні акти) матеріали Державного комітету статистики України, Міністерства економічного розвитку, торгівлі і сільського господарства України, статистичної служби Європейського Союзу (Євростату), публікації міжнародних економічних організацій, асоціацій, рейтингових агентств, офіційні сайти Інтернету, фінансова звітність ТНК, що функціонують на внутрішньому ринку України, публічні та річні звіти ТНК, рейтинги міжнародних агентств.

Апробація результатів дослідження. Основні висновки, положення і результати роботи оприлюднені на Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених та студентів «Міжнародні економічні відносини в системі діджиталізації соціально-економічних, митно-логістичних, конкурентних детермінант сталого розвитку у післявоєнній відбудові економіки України» (м.Хмельницький, 30 листопада 2022 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, містить 97 сторінок тексту, 46 рисунків, 11 таблиць. Список джерел включає 84 найменування літератури.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ ТА ЇХ ВПЛИВУ НАВНУТРІШНІЙ РИНОК КРАЇН

1.1 Сутність транснаціоналізації та особливості діяльності транснаціональних корпорацій

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується процесами інтернаціоналізації та транснаціоналізації. Деякі вчені вважають, що транснаціоналізація – це новий етап інтернаціоналізації господарського життя, який можна охарактеризувати зростанням ролі зовнішніх факторів розвитку всіх держав і створенням додаткового транснаціонального капіталу. Інші дослідники вважають транснаціоналізацію певною формою загального процесу інтернаціоналізації господарського життя [1, с. 411].

Найважливіші суб'єкти сучасної світогосподарської системи, нарівні з країнами – транснаціональні корпорації, виникнення і розвиток яких є виявом і одночасно наслідком транснаціоналізації і глобалізації бізнесу. О. Рогач вважає, що транснаціоналізація – це послідовний процес посилення світової інтеграції як результат глобальних операцій ТНК в межах якого більша частина експорту, імпорту, виробництва, споживання, і доходу країни майже повністю залежить від міжнародних центрів за межами держави [2, с. 149].

За визначенням А. Мовсесяна і С. Огнівцева, «транснаціоналізація – це процес перенесення частини відтворювальних процесів з однієї країни в іншу (інші) за допомогою прямих іноземних інвестицій, до яких, на відміну від портфельних, відносять інвестиції, винесені за кордон з метою організації філій або встановлення контролю над іноземними компаніями, які стають залежними. Ці інвестиції здійснюються в основному ТНК, які є основою транснаціоналізації» [3, с. 67].

Неможливість країн, що володіють значними запасами факторів виробництва, ефективно їх використовувати через дефіцит капіталу,

обумовлює можливість його переливу з країн з його надлишком за допомогою прямих іноземних інвестицій. Увесь цей процес є необхідною передумовою транснаціоналізації виробництва. Процеси транснаціоналізації стимулюються потребою зменшення ризиків, бажанням наблизити виробництво до перспективних ринків збуту, раціоналізувати оподаткування та митні платежі. При цьому, транснаціоналізація значно підсилює взаємозалежність країн в глобалізованій економіці через вплив на виробництво товарів і послуг, інвестицій, технологій, використання робочої сили, та їх розповсюдження між країнами [4].

Пріоритетною метою діяльності ТНК є економічна ефективність, що забезпечує максимізацію прибутку як в короткостроковому, так і довгостроковому періоді, а також пошук нових шляхів розширення та інновацій. Транснаціональні корпорації можуть продавати свої товари по всьому світу завдяки міжнародній мережі продажів і факторів виробництва, це дозволяє отримати конкурентні переваги завдяки ефекту масштабу. Вміле використання ТНК існуючих у світі різноманітних умов – економічних, природно-географічних, інституціонально-політичних та соціально-культурних сприяє тому, що вони можуть досягти високого рівня економічної ефективності завдяки зниженню витрат виробництва й економії витрат, зростанню доданої вартості і одержуваних доходів, використанню інновацій, нових методів організації і управління, поліпшенню координації, прискоренню потоку інформації усередині корпорації, використанню новітніх досягнень в IT-сфері.

Транснаціональні корпорації здійснюють свою діяльність на основі прямого іноземного інвестування. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ), на відміну від портфельних інвестицій, мають довгостроковий характер і здійснюються з метою прямого впливу на діяльність підприємства, яке є об'єктом інвестицій. Мова йде про контроль і управління компанією, в яку вкладаються інвестиції з метою отримання прибутку у майбутньому. ПІІ реалізуються в основному кількома шляхами [14]:

- 1) заснування, будівництва і оснащення нового підприємства за

кордоном у якості філії або дочірньої компанії материнській компанії (інвестиції типу greenfield);

2) купівля повної чи переважної часті в капіталі іншої компанії або злиття (міжнародні або транснаціональні злиття і поглинання);

3) створення спільних підприємств (joint ventures) міжнародного характеру.

Названі способи реалізації (входу) ПІІ у культуру приймаючої країни можуть фінансуватися власним капіталом інвестора, з доходів, отриманих через дочірню компанію і внутрішньо корпоративні кредити. Необхідно підкреслити, що в рамках прямого іноземного інвестування має місце не тільки рух капіталів у грошовій формі, але і у вигляді технологій, ноу-хау.

Наразі висока концентрація капіталу в умовах глобалізованої економіки призводить до значного укрупнення транснаціональних корпорацій шляхом міжнародних злиттів та поглинань. У найближчий час поділ праці у світовій економіці може превалювати між ТНК, а не між країнами. Швидкому розвитку ТНК сприяє той факт, що більшість сучасних компаній організована у формі акціонерних товариств, це значно полегшує оформлення структурних перетворень і переходу права власності.

Основні мотиви зарубіжної експансії ТНК можна класифікувати за чотирма групами (рис. 1.1).

Про підвищення ролі і значення транснаціональних корпорацій в сучасному світі свідчить динамічно-зростаюча в останні роки кількість цих суб'єктів, їх територіально-географічна експансія, різноманітність форм діяльності і видів продукції, фінансовий потенціал, найвищий у світі рівень витрат на дослідження і розвиток, участь у торгівлі технологіями, високий рівень упровадження інновацій, домінуюча участь у використанні інтелектуального капіталу і досягнень інформаційної революції.

Рисунок 1.1 – Чинники зарубіжної експансії ТНК

Значний економічний потенціал ТНК, масштаб і відносна свобода ведення бізнесу у міжнародному масштабі сприяють тому, що ці суб'єкти можуть суттєво впливати на внутрішню і зовнішню політику та міжнародні відносини окремих держав, також у позаекономічному вимірі.

ТНК є активними суб'єктами міжнародного середовища, що впливають на форму і хід процесів, які в ньому відбуваються, керуючись при цьому вимогами ефективності власних починань і бажанням одержати максимальний прибуток. Зростання значення ТНК як суб'єктів міжнародних відносин особливо посилилося з 90-х років ХХ ст., що зумовлено прогресуючими процесами глобалізації, сприятливим політичним кліматом, зняттям обмежень у міжнародній економічній діяльності, зростаючою економічною інтеграцією держав, міжнародними нормативними актами, які закріпили вільне переміщення фінансового капіталу, людського і фізичного (виробничого), прогресуючими процесами лібералізації ринку, а також розвитком кібер-середовища.

Стосовно суб'єктів, які здійснюють діяльність у межах ширших, ніж одна країна, спочатку (в 50-ті роки ХХ ст.) використовувався термін «міжнародне підприємство» (international enterprises), яке в наступному десятилітті було замінено на термін «багатонаціональне підприємство» (multinational enterprises). Спочатку його використав директор Tennessee Valley US Atomic Energy Commission Девід Лілієнталь. Поняття «транснаціональна корпорація» (transnational corporation) вперше використав американський економіст у 1964 р. Е. Карчер. З середини 70-х років ХХ ст. цей термін почав активно застосовуватися, було визнано, що прикметник «транснаціональний» краще ніж «багатонаціональний» відображає специфіку суб'єктів. Це знайшло підтвердження в назвах: Комісії з питань транснаціональних корпорацій та Центру з питань транснаціональних корпорацій. З тих пір термін «транснаціональна корпорація» (transnational corporation) увійшов у загальне користування [18].

Можна вважати, що транснаціональні корпорації в даний час є найсильнішими суб'єктами світової економіки, які не тільки беруть участь в процесах глобалізації, а й навпаки, створюють цей процес. За допомогою своїх стратегічних рішень вони управляють і контролюють сферу виробництва і розподілу усіх підрозділів, розташованих у різних країнах. Отож, транснаціональні корпорації володіють певними специфічними якостями, які дозволяють їм займати нинішнє високе місце в структурі сучасної світової економіки. На відмінність транснаціональних корпорацій від інших організацій, що функціонують на міжнародному ринку, вказують їх специфічні характеристики (рис. 1.2).

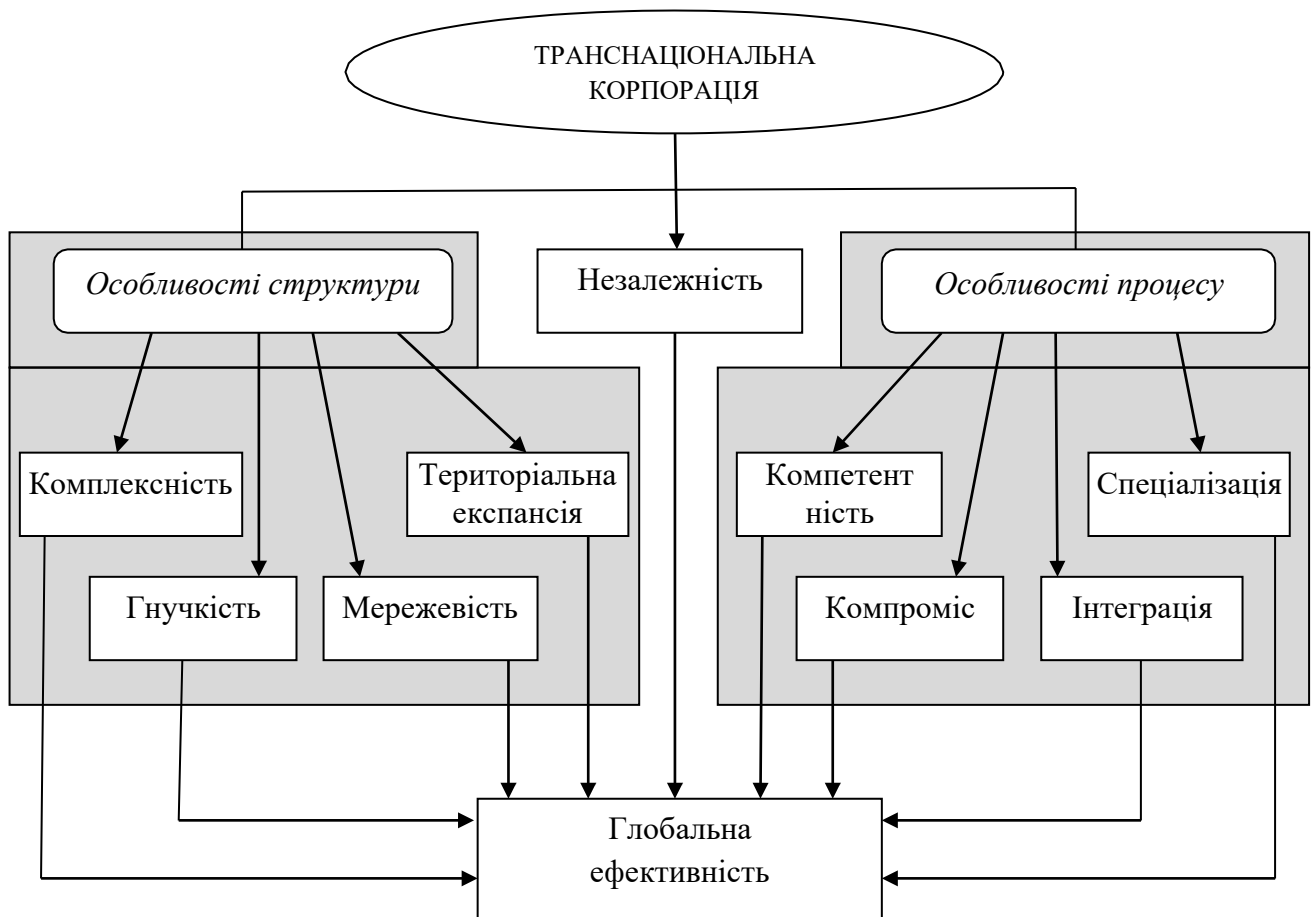

Рисунок 1.2 – Специфічні особливості транснаціональних корпорацій

Комплексність – особливість корпорації, яка набуває все більшого значення в умовах зростаючої складності середовища, в якому функціонує корпорація. Комплексність стосується аспектів власності, технології, організаційної і просторової структури виробництва, правил конкуренції,

системи управління, різноманітності стратегій, що реалізуються на різних ринках, ланцюгів створення вартості тощо. Корпорація – це динамічний, живий організм; виробничо-торговельна діяльність, а також інвестиційна діяльність здійснюються в різних країнах, і не лише в межах свого майна, що становить власність корпорації / філії (мережі та інші корпоративні системи), а також в партнерстві з незалежними підприємствами за посередництва укладених з ними угод. Комплексність як характеристика корпорації відображається в прогресуючій дезінтеграції ланок ланцюга вартості і необхідності їх координації та інтеграції в рамках глобальної системи вартості корпорації. Елементи створення ланцюга вартості у корпорації використовуються найбільш оптимально і синергетичний ефект сприяє зміцненню глобальної конкурентоспроможності ТНК.

1.2 Сучасні теоретичні концепції формування та функціонування транснаціональних корпорацій

Внаслідок глобалізації процеси транснаціоналізації значно прискорилися, тому природно, що вони стали предметом дослідження багатьох вчених. Зокрема, вони знайшли своє відображення в теоріях міжнародної торгівлі, прямих іноземних інвестицій, суттєво аналізувалися теоріями міжнародного менеджменту.

Безумовно, що базовими є класичні теорії міжнародного обміну. Основою теорії абсолютної вартості А. Сміта є твердження, що якщо дві країни без примусу залучаються у міжнародну торгівлю, то повинні досягти переваги [50]. Добровільність як необхідний елемент ефективної взаємодії присутній у сучасних концепціях, але тим не менше наведені автором численні спрощення та умовності, роблять цю теорію не актуальною у дослідженнях транснаціональних корпорацій. Трудова теорія вартості Д. Рікардо вказує на розходження у вартості виробництва у різних країнах, але не враховує той факт, що витрати виробництва є динамічними.

Продовженням неотехнологічної теорії міжнародного обміну (М. Поснер) є теорія масштабу виробництва і збуту (Б. Хауфбауер, Дж. Кісінг, Дж. Дрізі), на базі якої виникає теорія олігополістичної переваги (Ф. Кніккербоккер) і теорія життєвого циклу компанії (С. Хірш). Їх поєднання дозволяє зробити висновок про схильність до інтерналізації багатьох видів діяльності у рамках однієї структури. Пояснюється це тим, що галузі економіки мають олігополістичний характер, і діючи в них компанії застосовують стратегії наслідування.

Синтез неокласичних теорій і нових теорій інтернаціоналізації діяльності, які розглядають використання прямих інвестицій і методів диверсифікації та концентрації діяльності, дозволив британському економісту Дж. Даннінгу сформулювати свою еkleктичну теорію міжнародного виробництва (рис. 1.3).

Дж. Даннінг у своїх дослідженнях широко охоплює проблематику міжнародного виробництва, однак в першу чергу акцентує на ролі іноземних інвестицій [55]. Загалом вчені економісти по-різному намагалися пояснити феномен прямих іноземних інвестицій (Дж. Даннінг; М. Портер). Теоретики, які вважали існуючі ринки цілком конкурентними (покладали в основу існування досконалого конкурентного ринку), стверджували, що ПІ є формою міжнародних потоків (припливів) капіталу, що мають такий самий характер, як і інші форми, а саме потоки, пов'язані з купівлею і продажем акцій і облігацій, а також припливи різноманітних кредитних інструментів.

На основі теорії потоків капіталу (грошових припливів), що базується на засадах досконалої конкуренції, міжнародні потоки капіталу і, отже, ПІ, пояснювалися в категоріях диференційованого в міжнародному масштабі прибутку або процентних ставок. Однак, насправді не можна пояснити ПІ так само, як інші міжнародні потоки капіталу, тому що їх супроводжує інший ступінь контролю, технологій та управління.

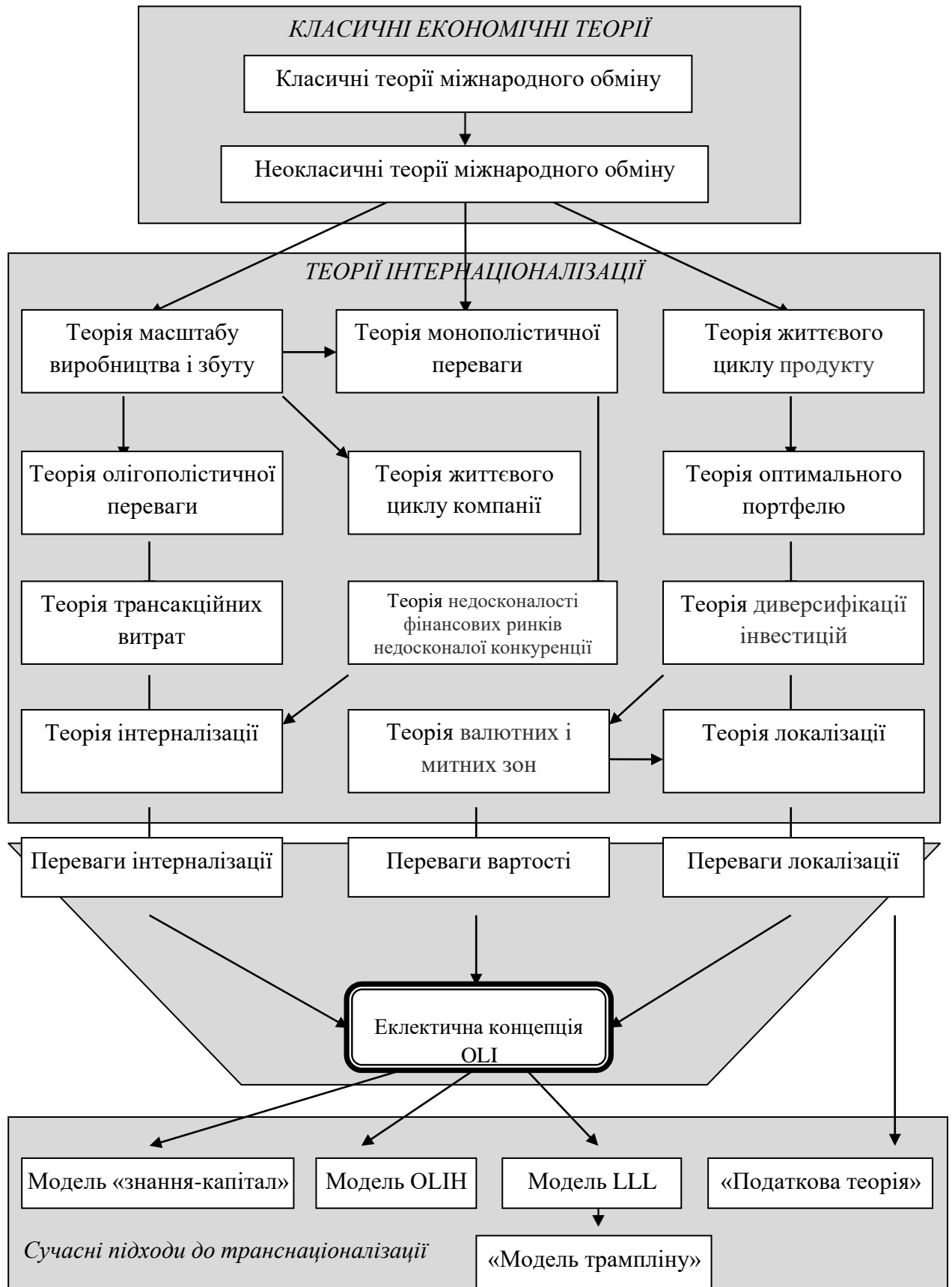

Рисунок 1.3 – Формування еклектичної концепції OLI і сучасні підходи дотранснаціоналізації

З початку 60-х років XX ст. відбулися зміни у поглядах на іноземні прямі інвестиції. Передусім, економісти відійшли у своїх концепціях від використання припущення про досконалу конкуренцію і почали шукати інші способи пояснення причин ПІІ. Кіндлебергер, наприклад, стверджував, що для компаній, які вирішують реалізувати ПІІ, мусить з цього факту виникати певна перевага над суб'єктами, які діють тільки в масштабах однієї країни, перевага, джерелом якої є діяльність у міжнародному масштабі і недосконалість конкуренції на ринку [60; 61]. На це твердження спирається теорія недосконалого ринку (Р. Алібер), яка є черговим кроком у поясненні ПІІ. Ця теорія передбачає, що рішення підприємств про реалізацію ПІІ впливають з їх прагнення до досягнення певних переваг (переваг власності), яких не досягають компанії, що працюють тільки в масштабі однієї країни, але які можна отримати, проводячи діяльність в декількох країнах одночасно [62; 63]. Спочатку транснаціональна корпорація, розпочавши виробництво в чужій, новій для неї країні, має гірше становище порівняно з місцевими компаніями, менеджери яких знають ринок, право, культуру і політику своєї країни. Іноземні компанії, очевидно, також отримують це знання, але згодом, протягом певного часу. Крім того, вони повинні враховувати у своїх рішеннях додатковий ризик, зумовлений невизначеністю, пов'язаною з мінливістю валютних курсів, політичні ризики і витрати діяльності на великій відстані від материнської компанії і власної країни, що зумовлює додаткові витрати на страхування ризику.

З іншої сторони, ТНК здобувають певні переваги, яких не мають місцеві компанії. Їх джерелом можуть бути високі менеджерські навички, краща і розвиненіша технологія, вигоди від масштабів діяльності, краще знання світового ринку і налагоджені фінансові відносини.

Згідно з теорією недосконалого ринку переваги ТНК мусять бути більшими, ніж зазначені недоліки, інакше не було б жодних причин, щоб компанії розширювали свою виробничу діяльність до міжнародних

масштабів. Так, згідно з цією теорією, прямі іноземні інвестиції можуть пояснюватися перевагами, які отримують ТНК на недосконалому ринку.

В подальшому дослідники звернулися до розробки глобальної теорії ТНК і міжнародного виробництва, яка враховує також внутрішню організацію цих корпорацій. Важливе місце в цій теорії займає концепція інтерналізації (П. Баклі, М. Кессон, А. Рагмен, Дж. Хенарт), яка розширила рамки теорії недосконалому ринку. Відправною точкою тут також є гіпотеза, що якщо компанія хоче зайняти сприятливу і значиму позицію на недосконалому ринку, вона повинна мати певні переваги над іншими компаніями [28].

Інтерналізація означає утримування специфічних переваг усередині корпорації з метою здобуття і утримання конкурентної переваги на ринку. Зворотною стратегією була б екстерналізація, тобто така дія, в результаті якої специфічні переваги корпорації стали б доступними іншим компаніям, приносячи їм ті ж самі переваги. Отже, ці переваги втратили б свій особливий, специфічний характер і в результаті конкурентна перевага компанії піддалася б ослабленню, що може зумовити зниження рівня отримуваних прибутків. Методи інтерналізації включають захист комерційної таємниці, охорону інтелектуальної власності, а також внутрішні зв'язки і особливі компетенції. Інтерналізація є також обґрунтуванням для горизонтальної і вертикальної інтеграції корпорацій, які ведуть до зниження ризику діяльності та підвищення ефективності діяльності ТНК.

Сьогодні найбільше значення серед конкретних переваг, які корпорація отримує в міжнародному масштабі, мають знання та вміння, що здобуваються через досвід і є результатом наукових досліджень і розробок. Крім того, специфічні переваги ТНК пов'язані з нижчими, ніж в інших компаніях, витратами на транспортування завдяки внутрішнім зв'язкам з постачальниками і споживачами, а також внутрішнім контролем якості [64].

У 90-х роках ХХ ст. в теоретичних розробках переміщуються акценти у визначенні міжнародного виробництва. Підкреслюється факт контролю

корпорації над діяльністю суб'єктів, розташованих за кордоном, а не тільки розміщення ПІІ. Це дозволяє включити до ТНК позаінвестиційні (договірні чи контрактні) форми співпраці підприємств. У такому трактуванні міжнародне виробництво включає в себе не тільки виробництво у філіях і відділеннях ТНК, а й частково операції інших компаній, пов'язаних з нею інвестиційно чи позаінвестиційно (договори або стратегічні альянси), а також міжнародне співробітництво в таких формах, як спільні підприємства та міноритарні частки в компаніях, співпраця з незалежними тимчасово ліцензованими або постійними постачальниками.

Інвестиційна модель розвитку і функціонування транснаціональних корпорацій представлена на рис. 1.4.

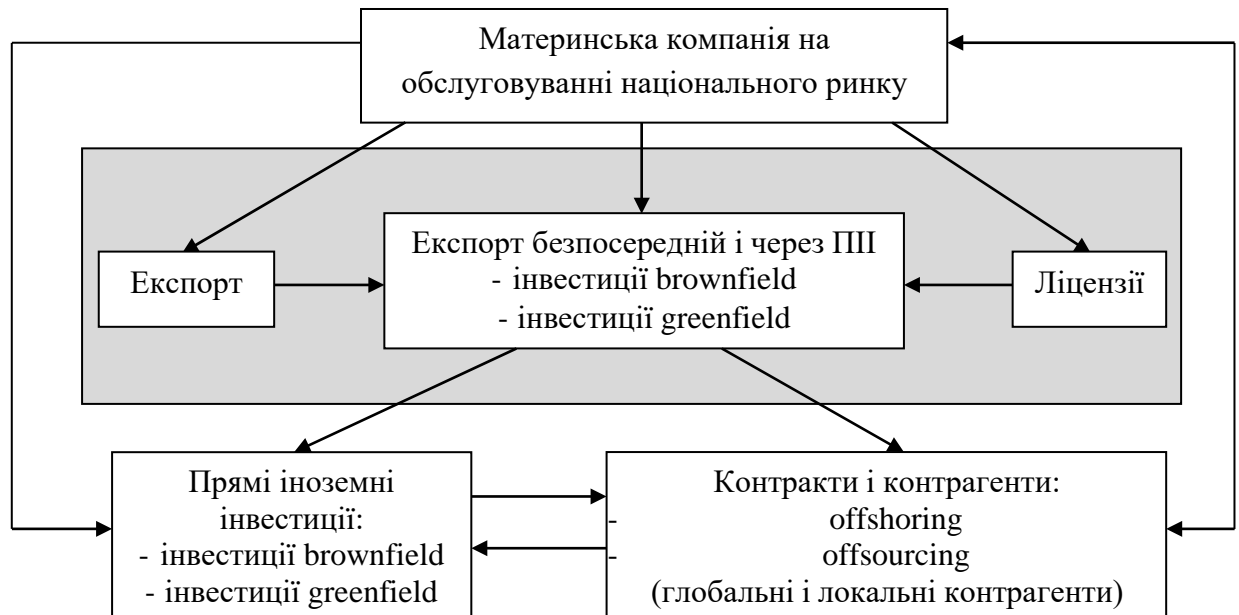

Рисунок 1.4 – Інвестиційна модель розвитку і функціонування ТНК

Ця модель побудована на традиційних теоріях інтернаціоналізації. Корпорація, здійснюючи експансію за кордон, приймає участь у різних, причому паралельних, формах входу на ринки іноземних держав. Створення філій вважається ключовим аспектом у розвитку корпорації, але воно не означає повну відмову від експортної діяльності або нефінансових форм міжнародної кооперації. Навпаки, розвиток корпорації відбувається в результаті одночасного збільшення кількості іноземних експортних філій і

нефінансових відносин. Крім того, подальший розвиток іноземної участі корпорації здійснюється через експорт не тільки на рівні материнської компанії, але і філій. Партнери також здійснюють подальше розширення, вступаючи в контрактні угоди з місцевими та іноземними контрагентами, або ж створюють додаткові філії. В результаті міжнародна корпорація являє собою дуже велику мережу зв'язків між різними підрозділами бізнесу, пов'язаними або непов'язаними власністю з материнською компанією. В рамках глобальної економічної системи корпорація акумулює всі форми зарубіжної експансії, які доповнюють один одного, створюючи її міжнародну конкурентоспроможність.

Заслуга Дж. Даннінга в тому, що він створив загальну концепцію, яка базується на власності ресурсів, локалізації ПП, а також використанні своєрідних організаційних структур. Еклектична парадигма OLI є основоположною у теорії міжнародного виробництва і одночасно є способом пояснення прямих іноземних інвестицій. Згідно з теорією міжнародного виробництва OLI компанія буде брати участь у ПП, якщо виконуються одночасно три умови [70, с. 81–82]:

1. Компанія має відносну перевагу власності над конкурентами на даному ринку, і ця перевага виникає з володіння ресурсами, такими як: знання, вміння і досвід. Набуває вона вигляду специфічної переваги (ownership specific advantage).

2. Наявність специфічних переваг спонукає компанію до інтерналізації, отже, до їх утримання всередині і до діяльності на новому ринку, наприклад, через інвестиційне розширення, а не до передачі їх (специфічних переваг) без обмежень непов'язаним фірмам на підставі ліцензійної угоди (internalization advantage).

3. Виконання цих двох умов зумовлює здійснення наступного кроку, а саме: поєднання наявних переваг з принаймні однією перевагою розміщення

(локалізації) в іншій країні (location specific advantage). Якщо б не існували переваги локалізації в іншій країні (наприклад, у сфері доступності ресурсів: дешева робоча сила або персонал, який має унікальні навички), ринок забезпечувався б через експорт.

1.3 Стратегічні впливи транснаціональних корпорацій на внутрішній ринок країн (зарубіжний досвід)

В останні десятиліття спостерігається зростання ролі ТНК у світовій економічній системі. Ця закономірність є результатом посиленої інтернаціоналізації їх діяльності, а також зростання вартості активів, що знаходяться в їх розпорядженні. Відбувається збільшення кількості ТНК з нових країн, що мають найбільшу динаміку розвитку.

Аналізуючи діяльність ТНК слід визнати, що ці суб'єкти не лише знайшли своє місце у структурі світової економіки, а й справляють суттєвий вплив на цю структуру. Їх головна роль – інтеграція економіки за допомогою міжнародного ринку. Раніше окремі країни були пов'язані, насамперед, міжнародним потоком товарів, тому правильний рівнем аналізу була міжнародна біржова торгівля. В даний час відбувається інтенсифікація (розширення і поглиблення) не лише виробничо-торгівельних зв'язків між підприємствами в різних країнах, а й науково-дослідних та культурно-соціальних відносин. Ці відносини є більшою мірою організовані (стимулюються і управляються) через ТНК, які стали координаторами глобального простору (економічної, політичної, соціальної сфери).

Транснаціональні корпорації вважаються основною силою, яка рухає процеси глобалізації у світовій економіці. Їхній вплив проявляється у різних сферах (рис. 1.5).

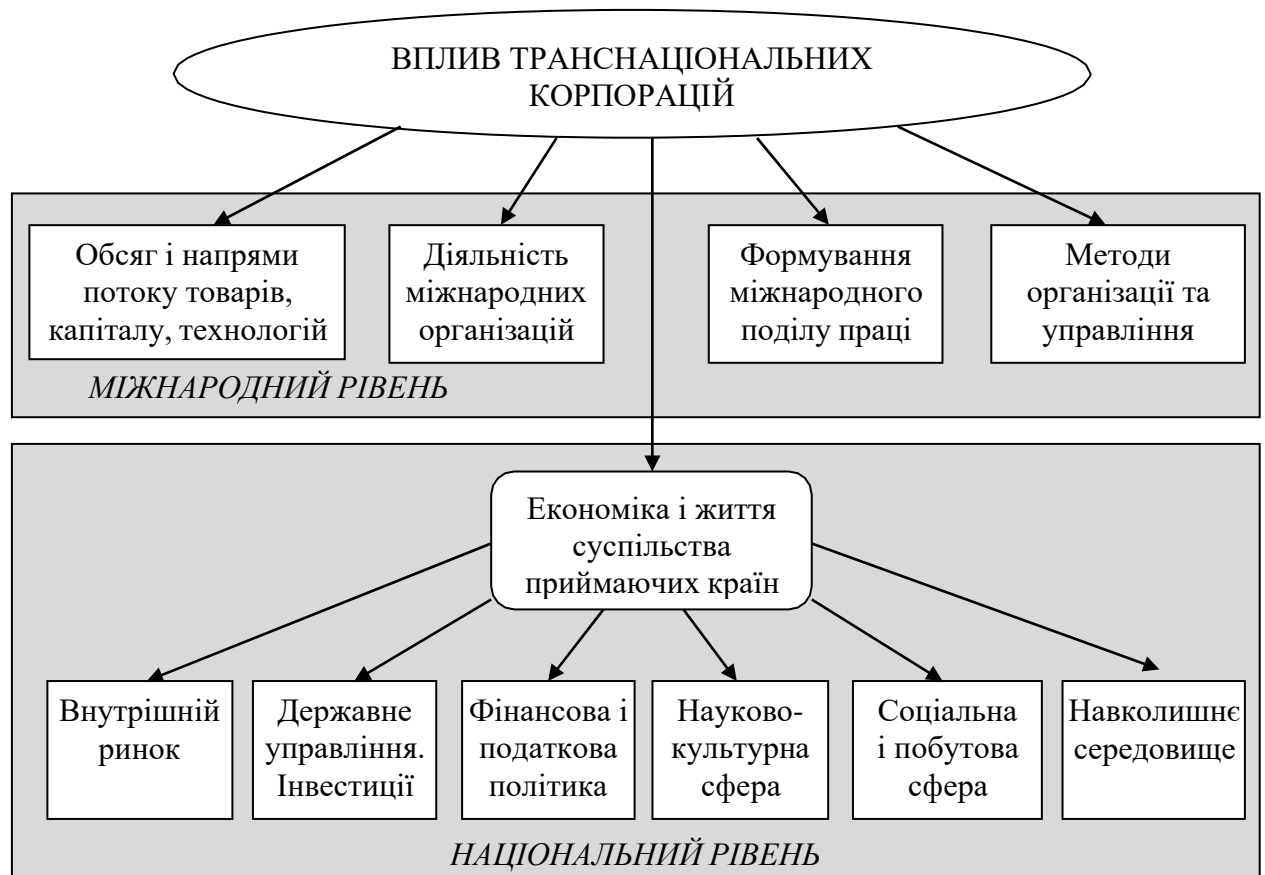

Рисунок 1.5 – Схема впливу транснаціональних корпорацій на світову економіку і національну економіку приймаючих країн (рівні впливу)

Провідна роль у світовій економіці належить транснаціональним корпораціям, які належать до «Топ-100» найбільших корпорацій світу, які контролюють більше 70% усіх іноземних інвестицій. Країнами їх походження переважно є високо розвинуті: США (близько 30% ПІІ), Японія (до 20% ПІІ), Німеччина і Франція (по 10%), Великобританія (7%), Швейцарія (5%) [21]. В високо розвинутих країнах іноземний капітал виробляє до 25% промислової продукції, в країнах, що розвиваються – 50% і більше. Так, в Пуерто-Ріко 80% промислової продукції виробляють компанії США, а загалом обсяг виробництва їхніх закордонних філій дорівнює обсягу виробництва в самих США. Щодо обсягу зарубіжних активів, то гігантський американський конгломерат General Electric має понад 500

млрд. дол. США активів за кордоном, іноземні активи корпорації складають 70% від її загальних активів. Гігантами серед ТНК є також компанії Exxon Mobil, BP, Royal Dutch Shell, Toyota, Total, GDF Suez, Vodafone, Enel, Telefonica, Chevron, E.ON, Eni, Nestle, Volkswagen, Siemens, Honda та ін. [91]. Основні галузі діяльності ТНК: банківсько-фінансова, нафтопереробна, фармацевтика та біотехнології, електронна і електротехнічна промисловість, автомобілебудівна і харчова промисловість, це найбільш прибуткові і високотехнологічні галузі. Саме ТНК «відповідають» за рівень і напрямки розвитку галузей у світі. Відбуваються зміни у галузевій структурі. Зокрема зростає кількість корпорацій у секторах послуг, особливо, телекомунікаційних, фінансових, побутових. Хоча транснаціональні корпорації присутні практично у всіх секторах економіки, можна спостерігати, що останнім часом вони зацікавлені діяльністю галузях високих технологій, науко- і капіталомістких.

ТНК – ключова ланка процесу інновацій, до 80% загальносвітового обсягу наукових досліджень і розробок здійснюється в рамках ТНК; вони володіють більш ніж 80% патентів і ліцензій на нову техніку, технологію і ноу-хау

Переважна більшість всіх іноземних інвестицій здійснюється в межах найбільших транснаціональних корпорацій, отож, активізація діяльності ТНК для економіки кожної країни-реципієнта відкриває нові можливості для інтеграції у світовий поділ виробництва, сприяє збільшенню конкурентоздатності на міжнародному ринку [64, с. 115].

Діяльність ТНК у сучасному світі не обмежується економічною сферою, а поширюється також на сфери негосподарські: політичну, соціально-культурну, побутову тощо. Відповідно можна спостерігати як реалізація транснаціональними корпораціями власних цілей і завдань, дотримання власних інтересів зумовлюють виконання певних функцій у світовій економічній системі (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Функції транснаціональних корпорацій у світовій економіці

Сфера	Функції	Сутність функцій
Економічна	Загально-економічні	Стимулювання економічного зростання окремих країн (країни-засновника і приймаючих країн), а також світової економіки в цілому.
	Перенесення ресурсів (фінансових, інтелектуальних)	Завдяки прямим іноземним інвестиціям відбувається передача виробничо-торгівельних ресурсів (у тому числі нових технологій) між країнами, що сприяє поліпшенню ефективності економік приймаючих країн і, одночасно, створення переваг для країн, що експортують капітал (завдяки компаніям-засновникам).
	Стимулювання реструктуризації й активізації місцевих ресурсів і конкуренції	У мікроекономічному вимірі: створення нових, сучасних підприємств або оновлення існуючих підприємств, поліпшення конкурентної спроможності підприємств-постачальників. У макроекономічному вимірі: розвиток більш сучасних, ефективних, динамічних і конкурентоспроможних галузей. Створення і діяльність закордонних філій часто веде до більшого і ефективнішого використання місцевих ресурсів (особливо робочої сили), а також існуючих продуктивних можливостей (постачання). Відбувається активізація діяльності суб'єктів місцевого ринку. Таким чином, ТНК побічно підтримують розвиток приватного сектора та сприяють дерегулюванню економічної життя в приймаючих країнах (запускаються, наприклад, процеси підтримки малих і середніх підприємств з національних бюджетів або інших коштів, наприклад, ЄС)
	Передача нових методів і моделей умов праці	Корпоративні відносини в результаті діяльності в різних країнах являють собою канали, які передають нові моделі та методи праці (технічні, економічні, організаційні, а також моральні та соціальні) в міжнародному масштабі. Вимоги ТНК щодо ресурсів (кваліфіковані кадри, інфраструктура),
		принципи економічної політики (щодо свободи обміну та передачі, нормативно-правові) знаходять своє відображення в

Кінець таблиці 1.1

	Передача нових методів і моделей умов праці	налаштуванні економік приймаючих країн, а потім – міжнародному регулюванні (поступова уніфікація основ діяльності ТНК). Це веде до збільшення взаємозалежності країн, що беруть участь в міжнародному виробництві та обміні, що здійснюються через ТНК.
Політична	Зовнішньо-політичні	ТНК, обираючи сприятливі місця для своєї діяльності, зумовлюють зміцнення могутності і позиції держав розміщення (материнських компаній і приймаючих), покращуючи їх котирування у світовій економіці. Шляхом географічного поширення діяльності (вкладають свої інвестиції в різних місцях земної кулі), також завдяки диверсифікації не тільки досягають зниження рівня ризику діяльності, але й працюють на користь стабілізації міжнародної обстановки.
Соціальна	Соціально-економічні	ТНК, розмістивши свої капітали за межами країн – засновників материнської компанії, найчастіше високо розвинутих, переносять у масштабі світової економіки сучасну техніку і технологію, правові стандарти, моделі управління, інновації. Діючи в різних умовах по всьому світу, ТНК сприяють інтеграції суспільств, підвищуючи рівень прийняття різноманітності (культур, еталонів, моделей поведінки).

ТНК часто є рушійною силою економічного і технічного прогресу, також виступають в якості постачальників знань і передових технологій, завдяки яким вони можуть чинити істотний вплив на рівень економічного розвитку приймаючої країни. Але є й негативні наслідки (ризик) діяльності ТНК.

Непропорційне використання можливостей, пов'язаних з інвестиційною діяльністю міжнародних компаній, без сумніву, сприяє поглибленню диференціації і поляризації світової економіки. Часто говорять, що «капітал не має вітчизни»; це можна інтерпретувати як позитив в тому разі, якщо він отримає сприятливі умови локалізації і зробить все, щоб якомога краще їх використовувати. Тим самим, реалізуючи власні цілі корпорації можуть стимулювати розвиток будь-якого куточка світу, тільки треба надати їм цю можливість, створюючи відповідні умови.

Загалом особливості економічного впливу ТНК розглядаються в контексті впливу діяльності цих суб'єктів на економічний розвиток приймаючих країн, а це залежить як від мотивів інвестиційної діяльності (тобто намірів корпорації), так і від специфічних умов держави-реципієнта (історичних, географічних, політичних) та, принаймні частково, від ініціатив, здійснюваних приймаючою країною.

З точки зору приймаючих країн найважливішим безпосереднім результатом розміщення іноземного підприємства на даному ринку є трансфер капіталу і технологій, тобто можливість поліпшення економічної ситуації і позиції країни на світовій арені в результаті зростання ПІ. У кількісному вираженні приплив капіталу, особливо при інвестиціях типу *greenfield* повинен привести до збільшення зайнятості, зростання зарплат і внутрішнього попиту (а також експорту) в приймаючій країні, тобто як наслідок, стимулювати зростання економічних показників. Крім того, сприятливий вплив чинить передача знань, у тому числі технологій, що сприяє поліпшенню якості товарів і послуг на локальних ринках (також за рахунок стимулювання місцевих суб'єктів господарювання до активної інноваційної діяльності). Таким чином, відбувається поступове включення економік слабких держав у світову економічну систему.

Більшість ТНК заявляє про свою аполітичність, незалежність від країни походження, так само як і місць ведення бізнесу, бажання бути «громадянином світу». Індекс інтернаціоналізації бізнесу можна розглядати як елемент незалежності ТНК. Однак слід зазначити, що корпорації успішно включаються до певного типу політичних процесів, оголошуючи свою підтримку конкретним ініціативам країн – приймаючих або материнських. ТНК охоче вкладають свої інвестиції на територіях, які мають комплекс сприятливих умов (географічних, політичних, соціально-економічних), тому підтримують ініціативи у створенні місцевих бізнес-центрів, маючи на меті сприяти інтеграції ринків.

Висновки до першого розділу

1. У сучасних умовах основними гравцями на світових ринках є виробничі і дистрибуційні мережі, які забезпечують організацію і локалізацію виробничих потужностей таким чином, щоб отримати максимальну ефективність на міжнародному ринку – транснаціональні корпорації. Процеси транснаціоналізації являють собою міжнародні економічні зв'язки пов'язані з діяльністю транснаціональних корпорацій за рахунок розширення мережі філій, інтернаціоналізації, концентрації капіталу, впровадження технологічних інновацій, розвитку світового фондового ринку та стратегічних альянсів. ТНК володіють, по суті, таким значним інвестиційним потенціалом (ресурсом), що встановлюють стандарти в сфері сучасних технологій і організаційних методів. Вирішальний вплив на систему світової економіки великих транснаціональних корпорацій не викликає сумнівів.

2. Дослідження сучасних теоретичних концепцій формування та функціонування транснаціональних корпорацій дає змогу ідентифікувати теоретичну основу транснаціоналізації: теорії міжнародної торгівлі, прямих іноземних інвестицій, міжнародного менеджменту. Класичні теорії міжнародного обміну (теорія абсолютної вартості, трудова теорія вартості, теорії переваг стали базовими для пояснення функціонування транснаціональних корпорацій. Підґрунтям розвинених теорій транснаціональної діяльності компаній є неокласичні теорії міжнародної торгівлі (теорія співвідношення факторів виробництва, теорія міжнародного руху факторів виробництва, факторні теорії, неотехнологічна теорія), які пояснюють мобільність факторів виробництва ТНК.

3. Вивчення зарубіжного досвіду стратегічних впливів транснаціональних корпорацій на внутрішній ринок країн дають змогу виділити ряд особливостей. ТНК здійснюють діяльність, спираючись як на власний виробничий капітал, так і незалежних підприємств під час укладання з ними відповідних угод.

світової торгівлі; конкуренто-спроможності; глобальному розподілі і перерозподілі доходів; напрямках використання людського потенціалу; організації і структурі міжнародного співробітництва. Негативні впливи функціонування транснаціональних корпорації, переважно в соціальному аспекті, не можуть заперечувати їх переваг в господарському вимірі. Діяльність інвестиційна, інноваційна, сприяння економічному розвитку, вплив на ринкову конкуренцію – позитивні аспекти світового «корпоративного порядку».

РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В УКРАЇНІ ТА ОЦІНКИ ЇХВПЛИВУ НА ВНУТРІШНІЙ РИНОК

2.1 Механізми державного регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку України

Транснаціональні корпорації (ТНК) є одним з основних елементів сучасної глобальної економічної системи. Кожна країна світу, у тому числі Україна, у тій чи іншій мірі стикається з їх фінансово – господарською діяльністю та взаємодіє на рівні національних урядів, місцевих органів самоврядування та національних бізнес – організацій.

Враховуючи розміри та можливості впливу транснаціональних корпорацій на національну економіку особливо важливим є взаємодія на рівні національного уряду.

На визначення Девіда М. Гордона (David M. Gordon): «Взаємовідносини між ТНК і національними урядами є одночасно кооперацією і конкуренцією; взаємною підтримкою і безперервним конфліктом; вони знаходяться в діалектичній взаємодії, виконуючи схожі і в той же час абсолютно протилежні ролі, причому жодна зі сторін не може стати домінуючою в цьому процесі» [13].

Погоджуючись з наведеним вище визначенням Девіда М. Гордона зазначимо, що його твердження більше підходить до країн – донорів, тобто країн в яких знаходяться материнські компанії ТНК, у той же час країни – реципієнти, в яких діють структурні підрозділи транснаціональних корпорацій мають досить обмежений вплив на фінансово – господарську діяльність ТНК, що досить часто призводить до домінування у таких країнах або окремих галузях їх економіки зазначених корпорацій. Особливо актуальна така проблема для країн – реципієнтів з ринковою економікою,

що розвивається та досить обмеженими розмірами валового внутрішнього продукту, до яких можемо віднести і Україну.

Особливість правового становища ТНК полягає в значній автономії щодо держав, оскільки свої підприємства вони створюють у декількох країнах [14, с. 54].

Країни – реципієнти повинні досягти досить тонкого балансу між зарученням іноземних інвестицій від ТНК з метою отримання значного стимулу для розвитку національної економіки, зменшення рівня безробіття, підвищення соціальних стандартів обслуговування населення і недопущенням збільшення критичного впливу зазначених корпорацій на економіку країни, що може призвести до проблем з національною і економічною безпекою. Відсутність контролю, механізмів державного регулювання діяльності ТНК може призвести до монополізації окремих галузей економіки країни транснаціональними корпораціями, порушення рівня соціального захисту населення, екологічних та інших проблем.

Таким чином, саме наявність та ефективність механізмів державного регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку країни – реципієнта є запорукою взаємовигідного співробітництва між національними урядами та транснаціональними корпораціями.

Досліджуючи проблематику формування та функціонування механізмів державного регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку країни – реципієнта необхідно не забувати і про іншу сторону такого економічного явища, а саме про роль національних урядів країн, економіка яких тільки розвивається, у зародженні та розвитку транснаціональних корпорацій з великих національних виробників.

Україна, як країна – реципієнт має довгу історію взаємодії з транснаціональними корпораціями як на рівні національного уряду, так і на рівні місцевих органів управління та національних бізнес – одиниць. Історичні аспекти взаємодії держави з ТНК призвели до формування та еволюції відповідних механізмів державного регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку. З метою підвищення ефективності дослідження

наведемо хронологічну таблицю взаємодії України з транснаціональними корпораціями (табл. 2.1), доопрацювавши наукові дослідження І.Б. Хоменко [15], О.В. Неміровської [16] та Н.К. Болгарової і Т.М. Паневник [57].

Таблиця 2.1 – Хронологія взаємодії України з транснаціональними корпораціями

Етап	Часовий проміжок	Характеристика взаємодії	Характеристика механізмів державного регулювання
1	1989 – 1991	Зондування можливостей взаємодії з урядом та виробниками в рамках функціонування командно – адміністративної системи економіки	Механізми відсутні.
2	1991 – 1993	Поступовий вхід в економіку через імпорتنі операції, відкриття представництв та утворення спільних підприємств як з приватними національними виробниками, так і з державними підприємствами	Формування фрагментарних елементів державного регулювання в рамках утворення ринкових механізмів функціонування національної економіки.
3.	1993 – 1998	Активне проникнення ТНК в Україну через використання максимальної кількості інструментів: імпорتنі операції, відкриття представництв, філій, дочірніх підприємств, утворення спільних підприємств, купівля діючих приватних та державних підприємств	Утворення чітких механізмів державного регулювання діяльності підприємницьких структур, у тому числі іноземних. Відсутність виокремлення ТНК при функціонуванні зазначених механізмів регулювання.
4	1998 – 2008	Розвиток діяльності ТНК в Україні при збільшенні тиску на них зі сторони державних та муніципальних органів влади, національних виробників та «кримінальних» утворень. Різке скорочення входу в країну нових транснаціональних корпорацій. Утворення та формування національних фінансово – промислових груп	Деталізація механізмів державного регулювання діяльності підприємницьких структур, у тому числі іноземних. Відсутність виокремлення ТНК при функціонуванні зазначених механізмів регулювання.
5	2008 – 2013	Скорочення присутності ТНК в Україні із – за кризи національної економіки та збільшення тиску зі сторони державних та муніципальних органів влади, національних виробників та «кримінальних» утворень. Збільшення присутності транснаціональних корпорацій, що знаходяться під контролем російських бізнесменів та перехід частини власності ТНК до національних фінансово – промислових груп	Еволюція механізмів державного регулювання діяльності підприємницьких структур, у тому числі іноземних з врахуванням кризового розвитку національної економіки. Відсутність виокремлення ТНК при функціонуванні зазначених механізмів регулювання.
6	2013 – ...	Скорочення присутності ТНК в Україні із – за кризи національної економіки та скорочення ємності національного ринку. Перехід до роботи через імпорتنі операції та чітку структуру галузей присутності у національній економіці (агропромисловий комплекс, торгівля, банківська сфера, продовольчі товари)	Еволюція механізмів державного регулювання діяльності підприємницьких структур, у тому числі іноземних з врахуванням євроінтеграційних процесів країни. Відсутність виокремлення ТНК при функціонуванні зазначених механізмів регулювання.

Як видно з таблиці 2.1, взаємодія України з транснаціональними корпораціями постійно еволюціонувала і таким же чином відбувались зміни у механізмах державного регулювання діяльності ТНК на внутрішньому

ринку. При цьому, однією з головних проблем весь період такої взаємодії була відсутність виокремлення зазначених корпорацій, як окремої складової регулювання.

В залежності від того, як та які механізми державного регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку країни використовуються державними органами, згідно з твердженням О.В. Жадана, відносини між державою та транснаціональними корпораціями можуть бути трьох видів: конфліктні, коопераційні та нейтральні [65, с. 211].

Говорячи про взаємовідносини України з ТНК у період зі здобуття незалежністю державою, можемо відмітити більше нейтральні і конфліктні взаємовідносини та досить у рідкі проміжки часу – коопераційні.

На рисунку 2.1 наведемо схему взаємодії держави та транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку країни.

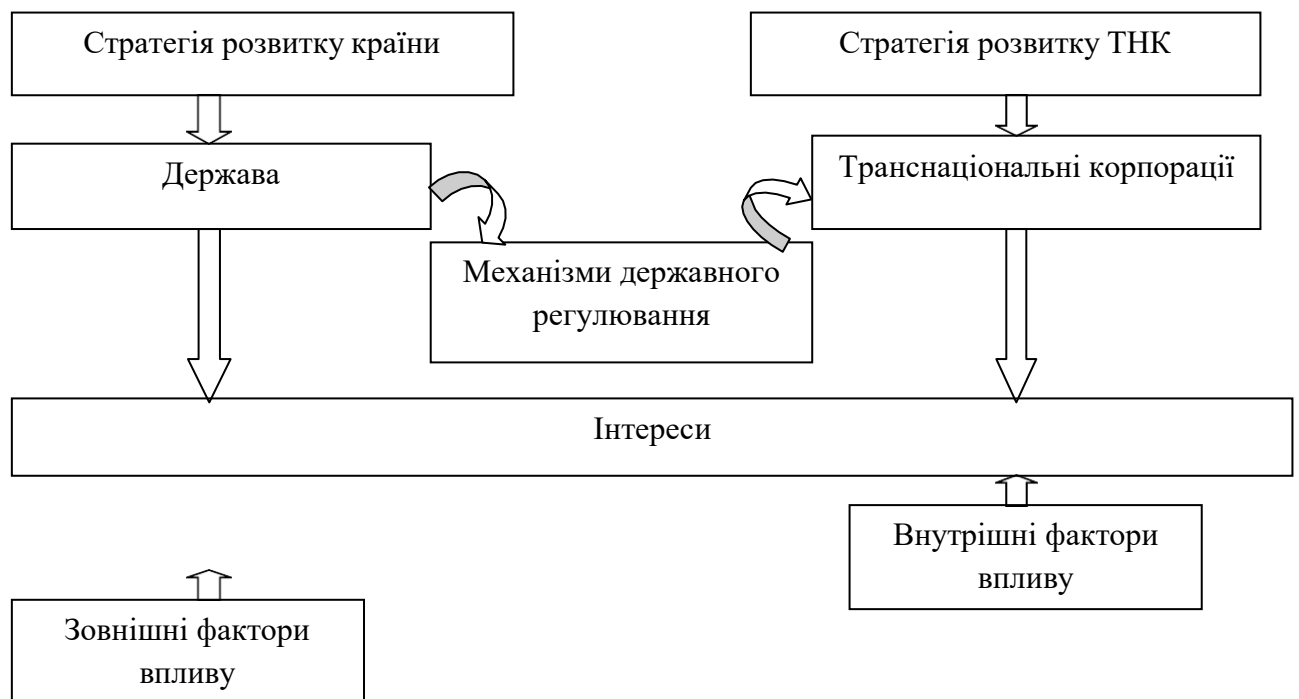

Рисунок 2.1– Схема взаємодії держави та транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку країни

Джерело: Розроблено автором.

Держава, для реалізації власної стратегії розвитку та відповідних інтересів, під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів активно впливає на стратегію розвитку та інтереси транснаціональних корпорацій, що діють на її внутрішньому ринку через відповідні механізми державного регулювання. Необхідно звернути увагу, що на інтереси ТНК також впливають зовнішні та внутрішні фактори.

Проблемою, що і викликає необхідність розробки та впровадження відповідних механізмів регулювання державою діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку є відмінність інтересів держави та ТНК.

Дослідження регулювання державою діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку країни потребує виокремлення моделі регулювання діяльності таких корпорацій у країні з визначенням місця держави у цьому процесі (рис. 2.2).

Транснаціональні корпорації здійснюють діяльність на внутрішньому ринку країни під регулюючим впливом чотирьох сил:

1. Наддержавне регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку країн, що здійснюється: відповідними міжнародними організаціями за рахунок розробки та реалізації відповідних нормативних документів; в рамках міжнародних або двосторонніх договорів між країнами.

Згідно дослідженням вітчизняних науковців [11; 20; 21] необхідно виділити наступні провідні міжнародні організації, що здійснюють регулювання та контроль діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішніх ринках країн донорів та реципієнтів: ООН в рамках діяльності UNCTAD (конференція ООН з торгівлі та розвитку) та ЕКОСОП (економічна і соціальна рада ООН); ОЕСР в рамках діяльності комітету з міжнародних інвестицій і транснаціональних корпорацій; Світовий банк в рамках діяльності ICSID (міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів) та MIGA (багатостороннє агентство з гарантування інвестицій); ВТО в рамках дії угоди про інвестиційні заходи, пов'язані з торгівлею.

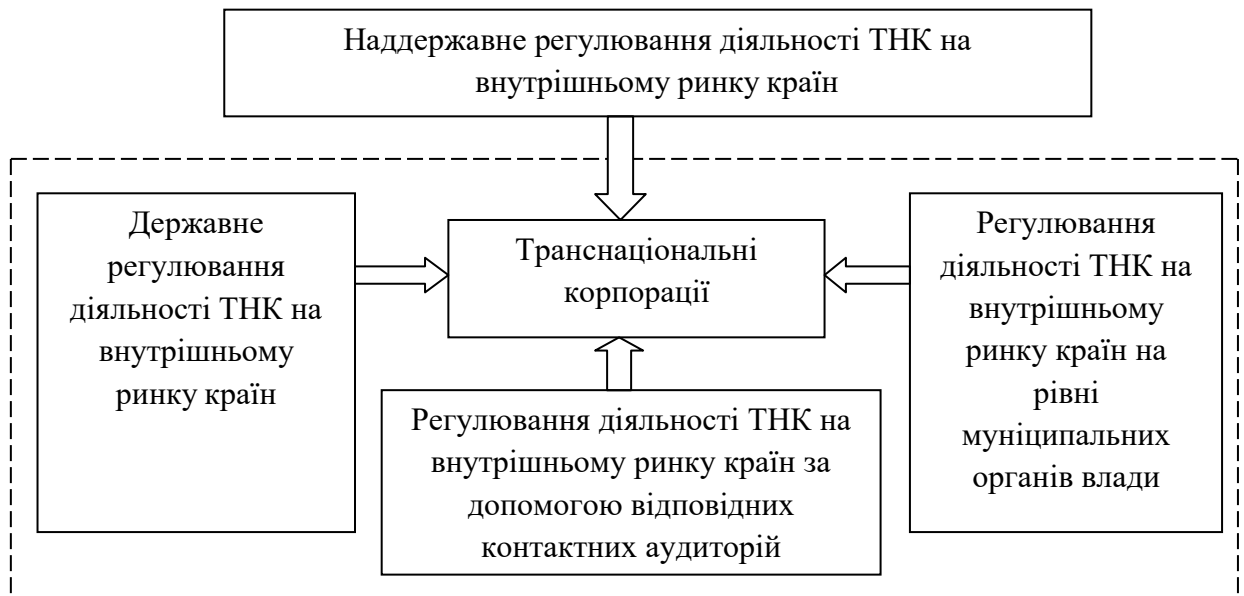

Рисунок 2.2 – Модель регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку країни

Необхідно відмітити участь України у даних процесах та відповідний рівень наддержавного регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку країни.

2. Державне регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України здійснюють наступні суб'єкти: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, міністерства та відомства.

3. Регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку країн на рівні муніципальних органів влади здійснюють наступні суб'єкти: голови обласних державних адміністрацій, Ради депутатів відповідного рівня, голови міст, відповідні структурні підрозділи муніципальної влади. Зазначаємо, що ряд науковців [22; 23] не виділяють місцеві органи влади у окремий елемент моделі регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку країни, що є недоречним для України, враховуючи процеси децентралізації, які відбуваються у сучасних умовах розвитку держави. Відмічаємо напрацювання О.І. Гонти [15], Д.Л. Лисенко [24], І.Ю. Матросової [25], які у своїх наукових дослідженнях

обґрунтовують важливість даного елемента моделі регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України.

4. Регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку країн за допомогою відповідних контактних аудиторій здійснюють наступні суб'єкти: засоби масової інформації (ЗМІ), неприбуткові організації державного і регіонального рівня, об'єднання громадян, окремі активісти.

Як вже зазначалось вище державне регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України здійснюється за допомогою відповідних механізмів. Наведемо їх у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Механізми державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України

Механізми регулювання	Складові
Політика	Підтримуюча, рівновіддалена, стримування
Стратегія	Превентивно – обмежувальна, нейтрально – заохочувальна, превентивно – стимулююча
Цілі	Економічні, політичні, соціальні, екологічні
Завдання	Див. інтереси держави при взаємодії з транснаціональними корпораціями на внутрішньому ринку
Принципи	Ефективності взаємодії, стратегічного розвитку, підтримки конкурентоспроможності, розвитку економічних відносин
Форми	Планування, програмування
Методи	Політичні, економічні, інформаційні, правові
Інструменти	Регулювання інвестиційної діяльності, регулювання торгівлі, укладання цільових міжнародних угод

Окремо зазначимо, що наведені стратегії можуть використовуватись як на рівні держави, так і на рівні окремих регіонів, галузей і секторів економіки, а також окремих транснаціональних корпорацій. Оцінка державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на

внутрішньому ринку України показала відсутність логіки у використанні політики та стратегій такого регулювання. У більшості випадків використовуються превентивно – обмежувальна або нейтрально – заохочувальна стратегії без врахування політики держави та ознак дії транснаціональних корпорацій на ринку держави або місцевих ринках.

Таблиця 2.3 – Типи та характеристика стратегії державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України

Тип стратегії	Тип політики державного регулювання	Ознаки для застосування
Превентивно – обмежувальна	Стримування, дискримінації	Порушення економічного та екологічного законодавства; намагання монополізувати галузі економіки або певні території країни; порушення соціальних стандартів; недобросовісна конкуренція.
Нейтрально – заохочувальна	Підтримуюча, рівновіддалена	Збільшують конкуренцію на внутрішньому ринку, дотримуються законодавчих та нормативних актів держави і міжнародних угод; підтримують соціальні та екологічні стандарти.
Превентивно – стимулююча	Підтримуюча	Діяльність направлена на розвиток нових галузей або секторів економіки, вирішення проблем зайнятості населення, соціальних та екологічних проблем країни або окремих територій, інноваційну діяльність.

Так, наприклад, враховуючі значні проблеми України у енергетичному секторі до міжнародних транснаціональних корпорацій енергетичної сфери (міжнародні нафтогазові компанії) застосовується превентивно – обмежувальна стратегія за політики стримування доступу до національного ринку.

2.2 Тенденції та особливості діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України

Значний потенціал розвитку внутрішнього національного ринку, його не насиченість високоякісними товарами (роботами, послугами), наявність природних і якісних трудових ресурсів, географічне положення України роблять її потенційно привабливою для здійснення фінансово – господарської діяльності ТНК. Згідно даних таблиці 2.1 проникнення транснаціональних корпорацій на внутрішній ринок країни почало відбуватись з кінця восьмидесятих років ХХ сторіччя. Необхідно зазначити суттєві складнощі у взаємодії транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України з державними і місцевими органами влади, національними бізнес-одинацями.

На продовження дослідження зарубіжного досвіду впливу на внутрішній ринок, що було проведене у підрозділі 1.3 , необхідно дослідити тенденції та особливості діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України з метою виявлення головних проблем такої діяльності як для ТНК, так і для країни та її державних і місцевих органів влади, національних бізнес-одинаць.

Слід зазначити, що основним засобом впливу транснаціональних корпорацій на економіку країни є прямі іноземні інвестиції (ПІІ). ТНК здійснюють майже 90% ПІІ світу [143].

Дослідження прямих іноземних інвестицій в економіку України дозволить побачити тенденції діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України.

Аналіз динаміки прямих іноземних інвестицій в економіку України (акціонерний капітал) у 2013 – 2021 роках (табл. 2.4) чітко показав, що після значного періоду зростання у 2013 – 2017 роках (+16781,1 млн дол. США або +37,73 %), криза національної економіки і проблеми політичного характеру призвели до виведення своїх активів транснаціональними корпораціями у 2018 – 2019 роках (–16048,5 млн дол. США або – 29,88 %).

Таблиця 2.4 Аналіз динаміки ПІІ в економіку України (акціонерний капітал) у 2013 – 2021 роках, станом на 01.01

Рік	Обсяг ПІІ (млн дол. США)	Абс. відхилення до попереднього року, млн дол. США	Темпи приросту до попереднього року, %
2013	38 992,90	–	–
2014	45 370,00	6 377,10	16,35
2015	48 197,60	2 827,60	6,23
2016	51 705,30	3 507,70	7,28
2017	53 704,00	1 998,70	3,87
2018	40 725,40	-12 978,60	-24,17
2019	37 655,50	-3 069,90	-7,54
2020	37 513,6	-141,90	-0,38
2021	39 144,0	1 630,40	4,35

Таким чином, з даних таблиці 2.4 видно, що висока мобільність оперування фінансовими ресурсами ТНК, у період кризи 2017 – 2019 років в Україні, призвела до виведення майже всіх інвестиційних ресурсів, що були вкладені в економіку України за п'ять попередніх років. За розміром ПІІ в економіку країни по показникам 2021 року держава повернулася до цифр 2013 року.

Зазначимо, що Україна потребує активізації зусиль з повернення інвестиційних ресурсів до національної економіки та внутрішнього ринку, оскільки внутрішніх інвестиційних резервів недостатньо для виведення економіки з кризи та забезпечення стабільного її зростання у довгостроковому періоду.

Динаміка надходжень ПІІ в економіку України (акціонерний капітал) у 2013–2021 роках (рис. 2.3) показала значне зменшення розмірів річних інвестиційних вкладень ТНК у 2017–2021 роках по зрівнянню з 2013–2016 роками.

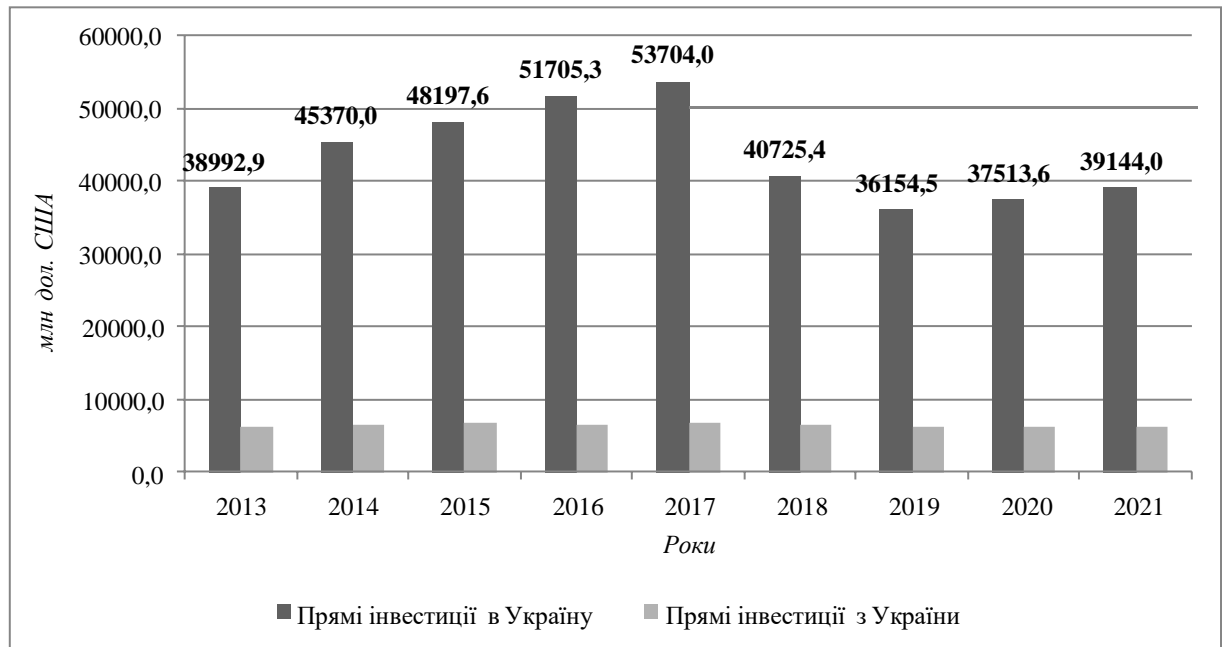

Рисунок 2.3 – Динаміка ПІІ в економіку України та ПІІ з економіки України(акціонерний капітал) у 2013–2021 роках (по роках), станом на 01.01, тис дол. США

Згідно рисунку 2.3 можемо зазначити, якщо у 2013–2017 роках ТНК інвестували в економіку України близько 40–50 млрд. дол. США щорічно, то у 2018–2019 роках обсяг скоротився: у 2018 році – 40,7 млрд. дол. США, а у 2019 році – 36,2 млрд. дол. (відмічаємо негативну динаміку ПІІ у 2018–2019 роках). У 2020–2021 роках спостерігається позитивна динаміка до зростання ПІІ в Україну. Таким чином, з однієї сторони чітко видна тенденція зменшення інвестицій транснаціональних корпорацій у період кризи в економіку країни, а з іншої – відновлення темпів вкладення інвестицій, особливо у 2021 році.

Особливості економіки України, наявність значного розміру тіньового сектора дещо нівелюють звичайні методи розрахунку вкладення інвестицій

ТНК в економіку держави, оскільки національні бізнес-єдиниці також активно здійснюють інвестування через офшори.

Оцінка тенденцій діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України потребує аналізу динаміки прямих іноземних інвестицій в національну економіку за країнами походження (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Аналізу динаміки ПІІ в економіку України (акціонерний капітал) за країнами походження у 2013–2021 рр., станом на 01.01, млн дол. США

Країна	Рік							Темпи приросту, %
	2013	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Кіпр	8603,1	15907,7	17725,6	12769,4	9691,6	9 690,1	10 008,6	16,34
Нідерланди	7461,3	8727,6	9007,5	6986,7	5753,9	5 948,4	6 292,9	-15,66
Німеччина	6009,6	4496,3	2908,4	2105,2	1606,6	1 584,6	1 792,6	-70,17
Великобританія	2234,1	2496,9	2768,2	2153,4	2046,3	1 790,3	2 008,7	-10,09
Австрія	1 674,70	2 476,90	2 314,00	1 648,70	1272,8	1 268,2	1 265,9	-24,41
Франція	1 381,10	1 510,30	1 520,50	1 394,60	1294,3	1 294,5	1 346,6	-2,50
Віргінські острови (Брит.)	1 283,60	1 888,20	2 275,90	1 988,30	1766,5	1 683,1	1 601,8	24,79
США	1 260,00	976,5	934,7	701,6	698,8	576,0	538,7	-57,25
Інші Європа	5721,5	7335,3	6832,5	6004,6	6511,6	6 079,8	6 350,0	10,98
Інші Азія	722,1	1037,4	1405,7	1039,6	1398,2	1 390,6	1 468,2	103,32
Інші Америка	629,7	1651,9	2107,3	1351,3	1079,7	1 093,2	1 075,6	70,81
Інші Африка	85,1	110,1	322,4	205,7	143,5	143,7	194,9	129,02
Інші Австралія та Океанія	26,8	49,7	55,4	37,4	41,9	42,8	47,8	78,36
Всього	38992,9	51705,3	53704	40725,4	37655,5	37 513,6	39 144,0	0,39

У 2013–2021 роках значні обсяги інвестицій припадали на офшори, такі як Кіпр (26% станом на 01.01.2021, займав весь період дослідження перше місце за обсягами ПІІ в економіку України) та Віргінські острови (6 місце серед дев'яти найбільших країн за обсягами ПІІ в економіку України). Велика частка інвестицій припадає на країни Європи в цілому (16%), Нідерланди (16%), Німеччину та Великобританію (по 5%) станом на 01.01.2021 року. Саме ці країни є країнами, де розміщені головні офіси ТНК. Те ж можливо сказати і про обсяги прямих іноземних інвестицій в економіку

України з країн Америки (окрім США) та Африки, де більшість інвестицій припадало на офшори, такі як Беліз, Панама, Сейшельські острови та ін.

Прямі іноземні інвестиції у акціонерний капітал з країн Азії у більшості забезпечували країни, колишні республіки СРСР та Туреччина. Так згідно даних Державної служби статистики України на 01.01.2021 року на їх долю припадало (за виключенням Кіпру) 41,33 % всього обсягу інвестицій з даного регіону [68].

Таким чином, виходячи з даних таблиці 2.5, частка ТНК у ПІ в економіку України у 2013–2021 роках коливалась у діапазоні 55–65% від загальної суми прямих іноземних інвестицій з поступовим зменшенням у 2017–2019 роках.

Дослідження у таблиці 2.6 та дані Державної служби статистики України показали не значні вкладення в національну економіку України таких країн – донорів та їх транснаціональних компаній як Японія (максимальний розмір інвестицій у 2017 році – 188,9 млн дол. США), Канада (максимальний розмір інвестицій у 2016 році – 110,1 млн дол. США), Південна Корея (максимальний розмір інвестицій у 2019 році – 207,7 млн дол. США), Китай (максимальний розмір інвестицій у 2017 році – 25,5 млн дол. США), Австралія (максимальний розмір інвестицій у 2013 році – 7,0 млн дол. США), Італія (максимальний розмір інвестицій у 2017 році – 584,6 млн дол. США), Іспанія (максимальний розмір інвестицій у 2015 році – 72,6 млн дол. США) [68].

Досить чітко з даних таблиці 2.5 видно результати інтеграції економіки України до економічного простору Європейського Союзу, що призвело до зростання прямих іноземних інвестицій у 2013–2019 роках на 13,81 % та швидкого відновлення розмірів інвестицій після кризового 2018 року до рівня 2014 року у 2019 році.

Інтереси країн – донорів та транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України досить різняться, що призводить до різних обсягів інвестицій у різні сфери національної економіки.

З семи найбільш інвестиційно привабливих для іноземних інвесторів

сфер національної економіки за результатами дослідження у 2013–2019 роках тільки металургія (–79,85 %) та добувна промисловість (–40,58 %) показали зменшення обсягів інвестування (табл. 2.6). Зазначаємо, що дані галузі є привабливими для російських та національних бізнес – одиниць, які здійснюють інвестиції з офшорів і майже не отримують інвестиційні вкладення від ТНК, окрім ПАТ «Арселор Міттал Кривий Ріг».

З іншої сторони, криза 2017–2019 років вплинула на зменшення розмірів інвестиційних вкладень від іноземних держав та транснаціональних корпорацій у всі без виключення сфери національної економіки. Так, за розміром вкладення ПІІ фінансова і страхова діяльність у 2019 році були на рівні 2014 року; металургія – на найнижчому рівні за період дослідження; оптова і роздрібна торгівля – на рівні 2015 року; добувна промисловість – на найнижчому рівні за період дослідження; операції з нерухомим майном – на рівні 2015 року; харчова промисловість – на рівні 2015 року; інформації та телекомунікації – на найвищому рівні за період дослідження.

Таблиця 2.6 Аналіз динаміки ПІІ в економіку України (акціонерний капітал) за видами економічної діяльності у 2013–2021 рр. станом на 01.01, млн дол. США

Рік/ Вид економічної діяльності	2013	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Темпи приросту, %
Фінансова та страхова діяльність	8973,2	13094,9	12261,4	8790,3	10324	9 910,7	10 213,3	13,82
Металургія	7 434,80	5 175,30	3 354,60	2 181,30	1497,9	1 560,8	1 645,6	-77,87
Оптова та роздрібна торгівля	4341,1	6070,6	6807,8	6037,6	5485,5	5 106,5	5 140,8	18,42
Добувна промисловість	2 565,60	4 510,80	5 004,40	3 126,20	1524,5	1 521,3	1 760,4	-31,38
Операції з нерухомим майном	2 371,30	3 878,30	4 768,30	3 979,40	3670,6	3 764,4	3 790,6	59,85
Харчова промисловість	1 909,90	3 040,60	3 228,00	2 706,40	2550,9	2 530,5	2 785,1	45,82
Інформація та телекомунікації	1 572,30	1 840,40	1 894,70	1 646,20	2089,3	2 075,7	2 163,6	37,61
Інші	9824,7	14094,4	16384,8	12258	10512	11 043,7	11 644,6	18,52
Всього	38992,9	51705,3	53704	40725,4	37656	37 513,6	39 144,0	0,39

Окремо відмічаємо відновлення обсягів інвестиційних вкладень від іноземних держав та транснаціональних корпорацій у 2019 році у порівнянні з кризовими 2017–2018 роками.

Розмір інвестиційних вкладень від іноземних держав та транснаціональних корпорацій у інші сфери національної економіки України у 2013 – 2019 роках збільшився на 7 % (див. табл. 2.6) з негативною динамікою інвестиційних вкладень у 2018 – 2019 роках (розмір інвестицій у 2019 році на рівні 2014 року). Серед інших сфер національної економіки, згідно даних Державної служби статистики України, відмічаємо розміри прямих іноземних інвестицій у виробництво гумових виробів та пластмас, будівництво, науково – технічну діяльність [12].

Дослідження динаміки ПІІ в економіку України (акціонерний капітал) за видами економічної діяльності у 2013–2019 роках показало зацікавленість ТНК (окрім російських) у фінансовій та страховій діяльності, оптовій та роздрібній торгівлі, харчовій промисловості, інформації та телекомунікації.

Спираючись на наукові дослідження вітчизняних вчених на рисунку 2.4 наведемо рейтинг інвестиційної привабливості галузей економіки України.

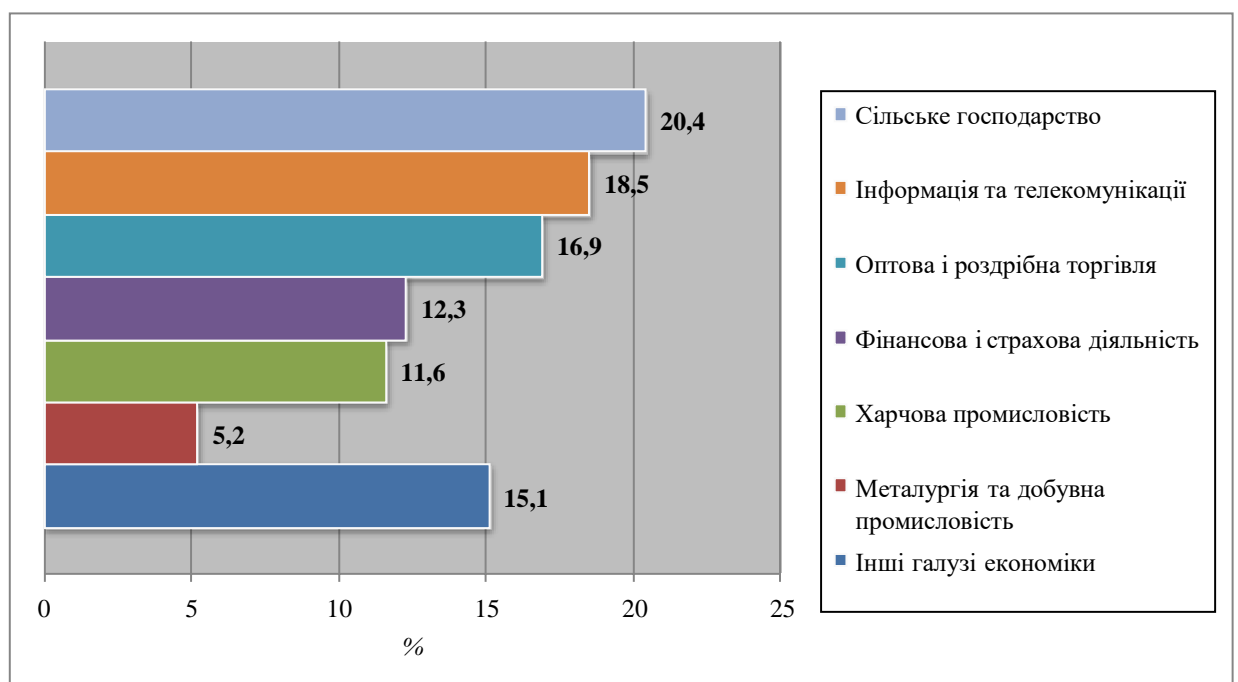

Рисунок 2.4 – Рейтинг інвестиційної привабливості галузей

Згідно рейтингу інвестиційної привабливості галузей економіки України і даних таблиці 2.8 можемо відмітити: значний інвестиційний потенціал сільського господарства України; привабливість для вкладення ПІ інформаційних технологій та телекомунікацій в країні; різке зменшення інтересу до національної металургії та добувної промисловості на фоні кризи перевиробництва і зниження світових цін.

Дані таблиць 2.5–2.6 дозволяють зробити висновок про небажання інвестувати ТНК у 2017–2019 роках в економіку України та вивід ними активів після значного періоду нарощування інвестиційної активності у 2013–2016 роках. Вважаємо, що для детальної оцінки тенденції діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України у 2013–2019 роках необхідно задіяти індекс транснаціоналізації економіки України (рис. 2.5).

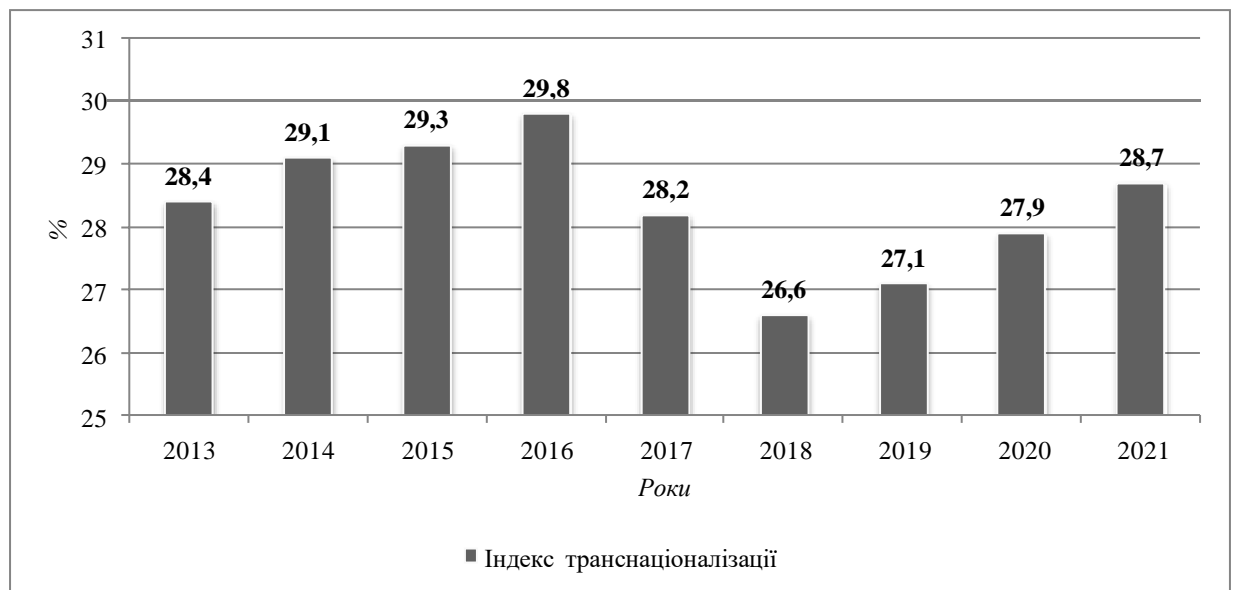

Рисунок 2.5 – Індекс транснаціоналізації економіки України, %

Після зростання у 2013–2016 роках (+1,4 в.п.), індекс транснаціоналізації значно знизився у 2017–2018 роках (-3,2 в.п до рівня 2016 року) та продемонстрував відновлення у 2019–2021 роках (+0,5 в.п до рівня 2018 року), хоча і не досяг значень 2013–2016 років.

Динаміка індексу транснаціоналізації повністю підтвердила раніше виявлені тенденції діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України, коли після активного входу на ринок країни у 2013–2016 роках, ТНК почали скорочувати присутність на внутрішньому ринку держави у 2017–2018 роках, з поступовим відновленням присутності у 2019 році. У 2020–2021 роках інвестиції в економіку України відновилися, а це означає зростання активів ТНК та обсягів продажів. Разом з цим, варто відмітити скорочення кількості працівників у зв'язку з автоматизацією та цифровою трансформацією бізнесу ТНК. Наприклад, АБІНБЕВ ЕФЕС Україна скоротила чисельність персоналу з 1875 до 1842 осіб за 2020-2021 роки, «КАРЛСБЕРГ Україна» з 1457 до 1464 осіб. Це негативно позначається на соціально-економічному впливі на економіку України, проте зумовлено рядом соціально-демографічних факторів (міграцією зокрема). Відповідно, подальші зміни кадрової політики будуть позначатися на інвестиційній діяльності ТНК.

2.3 Вплив діяльності транснаціональних корпорацій на окремі товарні ринки

Транснаціональні корпорації мають досить обмежений вплив на економіку України та її промислове виробництво, віддаючи перевагу тільки декільком галузям: харчова промисловість (у тому числі виробництво тютюнових виробів), торгівля, фінансовий сектор економіки. При цьому, найбільший та найдовший вплив ТНК мають саме на харчову промисловість. Подальша взаємодія країни з транснаціональними корпораціями потребує дослідження впливу їх діяльності на ринках продукції харчової промисловості з метою виявлення позитивних та

негативних сторін такої діяльності, і побудови ефективних механізмів взаємодії як на цих, так і на інших товарних ринках.

У таблиці 2.7 наведемо стислу характеристику ТНК, що діють у харчовій промисловості України.

У харчовій промисловості України діють транснаціональні корпорації у виробництві пива (ПАТ «Карлсберг Україна», ПАТ «САНІнБев Україна»), кондитерській галузі харчової промисловості (ПрАТ «Монделіс Україна», ТОВ «Нестле Україна»), виробництві безалкогольних напоїв та соків (Система Компаній Кока-Кола в Україні, Система компаній PepsiCo в Україні), молочній галузі харчової промисловості (Система компаній PepsiCo в Україні («Вімм-Білл-Данн Україна»), Groupe Lactalis Україна, Danone-Юнімілк Україна, ПАТ «Бель Шостка Україна»), виробництві тютюнових виробів (ПрАТ «А/Т Тютюнова компанія «В.А.Т.-Прилуки», ПАТ «Джей Ті Інтернешнл Україна», ПрАТ «Філіп Морріс Україна», ПрАТ «Імперіал Тобакко Продакшн Україна»).

Зазначаємо, що ряд ТНК намагаються диверсифікувати свою виробничу і збутову діяльність на ринках харчової продукції країни (ПАТ «Карлсберг Україна», Система компаній PepsiCo в Україні, ПрАТ «Монделіс Україна», ТОВ «Нестле Україна»). Наведене вказує, що:

– транснаціональні корпорації зацікавлені в роботі тільки у деяких підгалузях харчової промисловості України, у той же час підгалузі, які не мають значних прибутків або значно залежать від кон'юнктури ринку та доходів населення їх не цікавлять, сюди відносимо виробництво м'яса та ковбасних виробів, хліба та виробів з муки, овочів і фруктів, макаронів та круп;

Таблиця 2.7 – Стисла характеристика ТНК, що діють у харчовій промисловості України

Назва українського підрозділу	Сфера діяльності	Рік входу в економіку України	Виробничі потужності	Торгівельні марки
ПАТ «Карлсберг Україна» (до 2007 року «ВВН Україна»)	Виробництво пива, алкогольних та безалкогольних напоїв	1996	Підприємства в м. Запоріжжя, м. Київ та м. Львів	Славутич ICE, Львівське, Tuborg, Carlsberg, Baltika, Арсенал, Хмільне, Somersby, Квас Тарас, Zatecky Gus, Guinness, Нарп, Kilkenny, Warsteiner, Grimbergen, Жигулівське Запорізького Розливу, König Ludwig, Kronenbourg, Garage.
ПАТ «САНІнБев Україна»	Виробництво пива	1996	Підприємства в м. Чернігів, м. Миколаїв, м. Харків	BUD, Stella Artois, Corona Extra, Staropramen, Leffe, Hoegaarden, Löwenbräu, Franziskaner, Taller, Chill, Beck's, Чернігівське, Рогань, Янтар, Жигулівське Оригінальне.
ПрАТ «Монделіс Україна» (до 2017 року «Крафт Фудз Україна»)	Виробництво шоколадної продукції, печива, цукерок, жувальної гумки	1994	Тростянецька фабрика ПрАТ «Монделіс Україна» та ДП ТОВ «Чіпси Люкс»	«Корона», Milka, «Ведмедик «БАРНІ», TUC, «Belvita!Добрий Ранок!»; «Люкс»; DIROL, HALLS, PICNIC.
ТОВ «Нестле Україна»	Кулінарія (ТМ «Торчин»), кава та напої (ТМ NESCAFÉ, Coffee-mate), кондитерські вироби (ТМ Nestlé та «Світоч»), продукти	1994	Львівська кондитерська фабрика «Світоч», виробництво ТМ «Торчин», виробництво ТМ «Мівіна»	NESCAFÉ, Nesquik, Coffee-mate, Nuts, KitKat, Lion, Purina, Gerber, Bistrot, «Світоч», «Торчин» та «Мівіна».

Кінець таблиці 2.7

Приватна компанія «Миронівський хлібопродукт»	Виробництво кукурудзи, соняшнику, курятина, продуктів швидкого харчування	1998	Підприємства у м. Льві м. Віниця м. Хмельницький	ТМ «Наша Ряба», ТМ «Сертифікований Ангус», ТМ «Фуа Гра», ТМ «Легко!», ТМ «Бащинський», ТМ «Дружба Народів», ТМ «Європродукт» та ін.
ПАТ «РОШЕН Україна»	Виробництво шоколадної продукції, печива, цукерок	1996	Підприємства у м. Київ, м. Віниця	торт «Київський», цукерки «Київ вечірній», «Червоний мак», «Шалена бджілка», «Корівка», «Шоколапки
Система Компаній Кока-Кола в Україні («Кока-Кола Беверіджиз Україна», «Квас Беверіджиз», «Кока-Кола Україна»)	Виробництво безалкогольних напоїв, соків та мінеральної води	1992	Підприємства у м. Львів, с. Велика Димерка у Броварському районі Київської області, у м. Запоріжжя,	Coca-Cola, Coca-Cola Light, Fanta, Sprite, Schweppes, Rich, «Добрий», Rich Kids, Nestea, Burn, Gladiator, «BonAqua»
Система компаній PepsiCo в Україні (PepsiCo, «Сандора» та «Вімм-Білл-Данн Україна»)	Виробництво безалкогольних напоїв, соків, молочної продукції, снєків та мінеральної води	1977	Підприємства у с. Миколаївське, с. Мешково-Погорелово, Харківський молочний комбінат, Київський молочний завод	«Сандора», «Садочок», «Сандорик», Pepsi, 7UP, Mirinda, «Слов'яночка», «Агуша», Lipton Ice Tea, Lay's, «ХрусTeam», «Ессентуки», «Аква минерале»
Groupe Lactalis Україна	Виробництво молочної продукції	1996	Підприємства у м. Павлоград, м. Миколаїв	President, «Дольче», «Лактонія», Lactel, «Фанни» та «ЛокоМоко»
ПАТ «Бель Шостка Україна»	Виробництво сиру та продуктів з нього	2007	Підприємство у м. Шостка	Шостка, Весела Корівка, Kiri, MiniBabybel
Danone-Юнімілк Україна (до 2013 року Danone Україна)	Виробництво молочної продукції	1998	«Данон-Дніпро» (м. Херсон), «Кремез» (м. Кременчук)	Активія, Актуаль, Актімель, Даніссімо, Маша та Ведмідь, Простоквашино, Растішка, Смішарики, Тьома, Живинка
ПрАТ «А/Т Тютюнова компанія «В.А.Т.-Прилуки»	Виробництво тютюнових виробів	1993	Прилуцька тютюнова фабрика	KENT, Rothmans, Pall Mall, Vogue, Dunhill, Lucky Strike, Capri, «Прилуки»
ПАТ «Джей Ті Інтернешнл Україна»	Виробництво тютюнових виробів	1993	Кременчугська тютюнова фабрика	Winston, Camel, Mild Seven, Benson & Hedges, Silk Cut, Sobranie, Glamour, LD
ПрАТ «Філіп Морріс Україна»	Виробництво тютюнових виробів	1994	Тютюнова фабрика у с. Докучаєвське	Parliament, Marlboro, L&M, Chesterfield, Bond Street, IQOS

– окремо відзначаємо наявність ряду підгалузей харчової галузі економіки України вхід до яких ТНК є занадто важкий із – за високої конкуренції (лікєро–горілочана, виробництво яєць, м'яса птиці (особливо курятини)), хоча і є привабливим з точки зору розвитку та отримання прибутків;

– всі наведені у таблиці 2.7 транснаціональні корпорації зайшли на ринок у період трансформаційної кризи національної економіки 1991 – 2000 роки, окрім ПАТ «Бель Шостка Україна» (2007 рік) та Системи компаній PepsiCo в Україні (1977 рік) і розширювали власне виробництво, у тому числі купуючи українські підприємства та бізнес – одиниці до 2008 року (початку економічної кризи), таким чином, зусилля української виконавчої влади у 2000 – 2019 роках по активному залученню ТНК в економіку України для харчової промисловості мали незначні наслідки.

Дослідження впливу транснаціональних корпорацій на промисловість України побудуємо використовуючи дві таблиці (перша – всі ТНК окрім виробництва тютюнових виробів, друга – виробництво тютюнових виробів). При цьому, для зручності транснаціональні корпорації з таблиці 2.7 у таблицях 2.8 та 2.9 зазначимо цифрами з 1 до 13 по порядку подачі у таблиці 2.7.

Обсяг реалізації промислової продукції в Україні за період дослідження збільшився на 140 %, продемонструвавши зменшення тільки у 2016 та 2019 роках. Необхідно зазначити, що інфляція та девальваційні процеси в економіці держави призвели до суттєвого зменшення реальних обсягів реалізації промислової продукції у 2016–2019 роках.

Зростання обсягів реалізації продукції за період дослідження продемонстрували ПАТ «Карлсберг Україна» (питома вага у ОРПП зменшилась на 0,06 % до 0,30 % у 2021 році з позитивною динамікою у 2017 – 2021 роках), ПрАТ «Монделіс Україна» (чистий дохід зріс на 24% у 2021 році, проєкт частка скоротилася до 0,24% у 2021 році), ТОВ «Нестле Україна» наростила обсяги реалізації, що забезпечило ріст частки до 0,39%

у 2021 році, компанія Кока-Кола наростила обсяги реалізації та збільшила частку до 0,27%, Система компаній PepsiCo в Україні (питома вага у ОРПП зросла до 0,37 % у 2021 році з негативною динамікою у 2018 – 2019 роках), Groupe Lactalis Україна (питома вага у ОРПП не змінилася, обсяги реалізації суттєво зросли), ПАТ «Бель Шостка Україна» (питома вага у ОРПП зменшилась на 0,01 % до 0,04 % у 2019 році з позитивною динамікою у 2018 – 2019 роках), Danone-Юнімілк Україна (питома вага у ОРПП не зменшилась у 2021 році, проте була з негативною динамікою у 2017–2019 роках). Всі інші ТНК в Україні зменшили обсяги реалізації за період дослідженн.

Варто відзначити скорочення обсягів реалізації у 2017–2019 роках, Відтак обсяги реалізації ПАТ «САНІнБев Україна» зменшились на 26,86 % за позитивної динаміки у 2017–2019 роках (питома вага у ОРПП зменшилась на 0,32 % до 0,24 % у 2019 році з позитивною динамікою у 2018 – 2019 роках).

Таблиця 2.8 Динаміка та структура ТНК (окрім виробництва тютюнових виробів) в економіці України у 2013–2021 роках

ТНК	Роки									ТР, %	
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021 до 2013	2021 до 2020
1,млн грн.	3776	4744	4642	3475	3464	4580	5101	6126	7501	99	22
Питома вага в ОРПП, %	0,36	0,36	0,34	0,26	0,24	0,26	0,29	0,28	0,30	-99	5
2,млн грн.	5878	6635	4073	3382	3317	3821	4299	4431	5504	-6	24
Питома вага в ОРПП, %	0,56	0,51	0,3	0,26	0,23	0,22	0,24	0,21	0,22	-100	7
3,млн грн.	4798	5725	4402	4910	5368	4623	4003	4801	5937	24	24
Питома вага в ОРПП, %	0,46	0,44	0,32	0,36	0,38	0,26	0,23	0,22	0,24	-99	6
4,млн грн.	3301	4287	5109	5310	5731	5735	2443	8950	9690	194	8
Питома вага в ОРПП, %	0,32	0,33	0,37	0,4	0,4	0,32	0,14	0,42	0,39	-99	-7

Кінець таблиці 2.8

5,млн грн.	2355	2453	2477	2493	2736	2730	1230	5540	6850	191	24
Питома вага в ОРПП, %	0,23	0,19	0,18	0,19	0,19	0,15	0,07	0,26	0,27	-99	6
6,млн грн.	3198	4213	4334	4720	5195	6564	3274	9952	9391	194	-6
Питома вага в ОРПП, %	0,31	0,32	0,32	0,36	0,36	0,37	0,19	0,46	0,37	-99	-19
7,млн грн.	431	458	506	544	563	517	601	631	942	119	49
Питома вага в ОРПП, %	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,03	0,03	0,03	0,04	-99	28
8,млн грн.	467	605	517	538	514	586	637	828	-	-	-
Питома вага в ОРПП, %	0,05	0,05	0,04	0,04	0,04	0,03	0,04	0,04	-	-	-
9,млн грн.	985	1033	1122	1547	2112	2241	1096	1986	2100	113	6
Питома вага в ОРПП, %	0,09	0,08	0,08	0,12	0,15	0,13	0,06	0,09	0,08	-99	-9
Обсяг реалізованої промислової продукції (ОРПП), млн грн.	10431 11	1305 308	13679 26	13224 08	14288 39	17766 04	17670 93	21530 31	25085 80	140	17

Обсяги реалізації ПрАТ «Монделіс Україна» зменшились на 16,57 % (питома вага у ОРПП зменшилась на 0,23 % до 0,23 % у 2019 році з негативною динамікою у 2017–2019 роках), обсяги реалізації ТОВ «Нестле Україна» зменшились на 25,99 % (питома вага у ОРПП зменшилась на 0,18 % до 0,14 % у 2019 році з негативною динамікою у 2017–2019 роках), обсяги реалізації Система Компаній Кока-Кола в Україні зменшились на 47,77 % (питома вага у ОРПП зменшилась на 0,16 % до 0,07% у 2019 році з негативною динамікою у 2017–2019 роках).

Загалом відмічаємо зростання реальних обсягів реалізації продукції ТНК в Україні у 2013–2021 роках з врахуванням інфляційних та девальваційних процесів в економіці України і зменшення їх присутності у промисловості країни у 2017–2019 роках (друга хвиля економічної кризи).

Висновки до другого розділу

1. Дослідження механізмів державного регулювання діяльності ТНК дає змогу виділити такі особливості: транснаціональні корпорації є максимально автономні від впливу держав, особливо країн – реципієнтів, під час здійснення власної фінансово – господарської діяльності у зазначених країнах. Така ситуація потребує від країн – реципієнтів активізації зусиль у розробці та реалізації механізмів державного регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку.

2. Україна у взаємовідносинах з ТНК виступає переважно як країна - реципієнт, маючи довгу історію взаємодії з транснаціональними корпораціями на рівні національного уряду, державних органів законодавчої, виконавчої та судової влади, місцевих органів самоуправління і національних бізнес-одиниць. При цьому, взаємодія України з ТНК постійно еволюціонувала, що приводило до змін у механізмах державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку.

3. Дослідження прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в економіку України дозволило побачити тенденції діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України. При цьому, чітко видна тенденція виводу інвестиційних вкладень з економіки України ТНК у період кризи 2017–2021 років при частковому збільшенні розмірів річних вкладень інвестицій у 2018 і 2021 роках. Аналізу динаміки ПІІ в економіку України (акціонерний капітал) за країнами походження у 2013–2021 роках показав, що частка ТНК у ПІІ в економіку України у 2013–2021 роках коливалась у діапазоні 55–65 % від загальної суми прямих іноземних інвестицій з поступовим зменшенням у 2017–2021 роках.

РОЗДІЛ 3 ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В УКРАЇНІ

3.1 Пріоритетні напрями залучення іноземного транснаціонального капіталу в економіку України

Діяльність транснаціональних корпорацій, як і будь – яке економічне явище, несе у собі позитивні та негативні моменти для національних економік як країн – донорів, так і країн – реципієнтів, а також світової економіки. Враховуючи розмір впливу ТНК на економічні системи різного рівня, з початку їх функціонування на ринках, державні інституції різних країн намагались активно регулювати фінансово – господарську діяльність таких корпорацій. При цьому, зміни у діяльності транснаціональних корпорацій призводили до зміни регулюючих впливів зі сторони суб'єктів регулювання.

Як вже зазначалось раніше регулювання відбувається на двох рівнях: наддержавному і державному (державні органи влади, місцеві органи самоврядування та за допомогою відповідних контактних аудиторій). Враховуючи наведені проблеми у другому розділі дипломної роботи, Україна потребує активізації та підвищення ефективності регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку, що, у свою чергу, вимагає детального вивчення закордонного досвіду такого регулювання на рівні держави та інтеграції його у регулюючу систему країни.

Розкриваючи проблематику регулювання діяльності ТНК у національній економіці країни відзначасмо необхідність виділення окремих його напрямів, що представлені на рисунку 3.1.

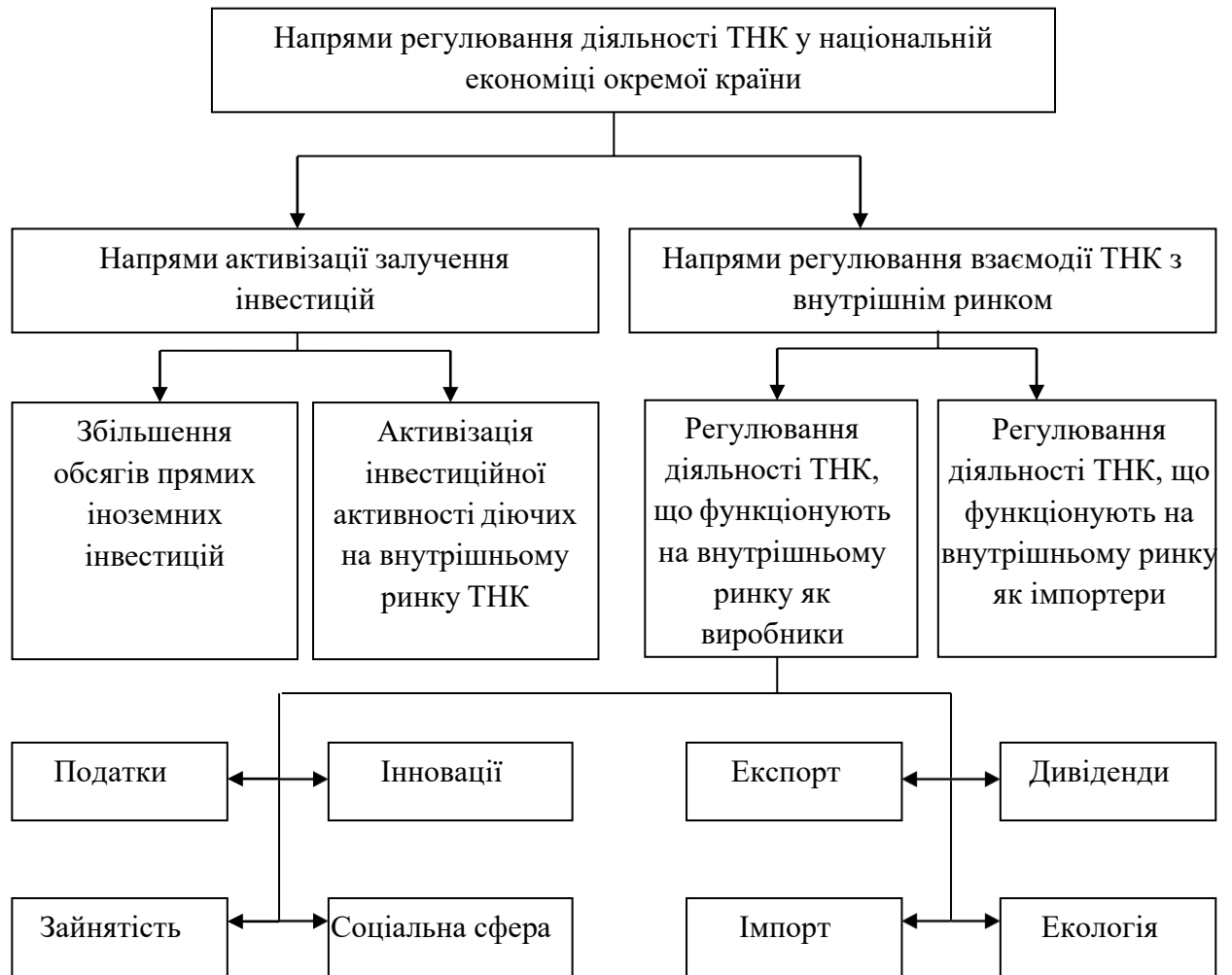

Рисунок 3.1 – Напрями регулювання діяльності транснаціональних корпорацій у національній економіці окремої країни

Відзначаємо дві великі групи напрямів регулювання діяльності ТНК у національній економіці окремої країни, а саме: залучення інвестицій та взаємодія таких компаній з суб'єктами внутрішнього ринку країни. У межах залучення інвестицій важливим є як стимулювання входу в національну економіку нових транснаціональних корпорацій, так і стимулювання збільшення інвестиційних вкладень вже працюючих у економіці країни ТНК. У той же час в межах регулювання взаємодії транснаціональних корпорацій з внутрішнім ринком необхідно ранжувати їх на тих, що є звичайними імпортерами та тих, що здійснюють виробничу діяльність у країні, з акцентом на останніх.

Враховуючи розміри ТНК та їх визначальний вплив на національну

економіку з якою вони взаємодіють у якості виробника продукції (робіт, послуг) вважаємо за необхідне виокремити наступні напрямки регулювання:

- оподаткування транснаціональних корпорацій;
- зайнятість та підготовка персоналу;
- інноваційна діяльність;
- соціальна сфера (підтримка та розвиток національної соціальної інфраструктури, участь у національних і регіональних соціальних проектах, підтримка спорту, культури, охорони здоров'я);
- експортно – імпортна діяльність ТНК (збільшення обсягів та географії експорту, імпортозаміщення, зменшення імпортних поставок, підтримка національних виробників, позитивний вплив на національну валюту та зовнішньоторговельний баланс країни);
- дивідендна політика (оптимізація обсягів дивідендних виплат материнським компаніям та обмеження виводу вільноконвертованої валюти з економіки країни, акцент на реінвестування дивідендів);
- позитивний вплив на екологію (зменшення забруднення, інвестування у підвищення екологічної безпеки виробництв, інноваційна діяльність у сфері екології).

Окремо зазначаємо, що наведені напрямки регулювання діяльності ТНК у національній економіці окремої країни будуть ефективно реалізовуватись в Україні лише за поєднання впливу державних інституцій та місцевих органів самоврядування.

Оцінюючи іноземний досвід регулювання ключових аспектів діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку країни вважаємо доцільним запропонувати ефективні механізми для вітчизняної економіки. До таких аспектів, враховуючи проведене дослідження у

другому розділі дисертаційної роботи, відносимо: залучення іноземних інвестицій, регулювання податкових платежів ТНК, вплив на зайнятість, інновації, експортну та природоохоронну діяльність таких корпорацій.

Для національної економіки України у сучасних умовах розвитку світових ринків ключовим фактором розвитку є залучення іноземних інвестицій, у тому числі прямих іноземних інвестицій від транснаціональних корпорацій. Особливо це важливо в умовах відновлення після економічної кризи або в рамках трансформації національної економічної системи з метою підвищення її ефективності, що особливо характерно для країн – реципієнтів капіталів ТНК.

Державні інституції країн світу використовують комплекс заходів залучення прямих іноземних інвестицій та залучення до національної економіки інвестиційних ресурсів транснаціональних корпорацій. Доповнивши напрацювання ряду науковців [14; 72; 223; 24; 25], у таблиці 3.1 наведемо порівняльну характеристику заходів залучення інвестицій від ТНК, які можуть бути використані в Україні з врахуванням досвіду урядів країн світу.

Зазначаємо наявність як позитивних, так і негативних аспектів впливу на національну економічну систему наведених у таблиці 3.1 заходів залучення інвестиційних ресурсів транснаціональних корпорацій.

При цьому, обов'язковим для ефективного залучення інвестиційних ресурсів ТНК у економіку України є дотримання національним урядом та місцевими органами самоврядування ряду ключових умов:

– законодавчі гарантії захисту інтересів ТНК як інвестора, що підкріплені відповідними практичними доказами (ефективний захист від рейдерських захоплень, корупції, кримінального тиску та ін.);

Таблиця 3.1 – Порівняльна характеристика заходів залучення інвестиційних ресурсів транснаціональних корпорацій для України

Назва заходу	Позитивні сторони заходу	Негативні сторони заходу
Приватизація за участі ТНК	Отримання додаткових коштів державним бюджетом; допущення ТНК у найбільш вражені економічною кризою галузі національної економіки; вирішення низки економічних та соціальних проблем, у тому числі проблеми депресивних територій.	Складність залучення ТНК у національну економіку саме за такого заходу; можливість використання ТНК оптимізаційних схем; можливість усунення ТНК національних конкурентів; зменшення конкуренції на внутрішньому ринку
Створення вільних економічних зон (ВЕЗ)	Збільшення інвестиційних вкладень у національну економіку; вирішення проблеми депресивних територій та кризових галузей економіки.	Недоотримання податкових та інших видів платежів до державного і місцевих бюджетів; отримання неконкурентних переваг ТНК, що працюють у ВЕЗ перед національними виробниками.
Концесії	Отримання додаткових коштів державним та місцевими бюджетами; вирішення проблем активізації окремих галузей національної економіки та депресивних територій.	Деформування національної економіки; збільшення монополізації окремих галузей економіки; складність укладення і реалізації концесійних угод; значні втрати валютних ресурсів країни.
Приватно – державне партнерство	Вирішення ключових проблем національної економіки, у першу чергу інфраструктурних; залучення інновацій; вирішення екологічних проблем.	Складність взаємовідносин між державою та ТНК; оптимізація платежів до бюджетів різних рівнів; виведення значних валютних ресурсів з економіки у довгостроковій перспективі.
Пільгове оподаткування	Залучення додаткових інвестиційних ресурсів в національну економіку; можливість стимулювати інвестиційне забезпечення пріоритетних для країни галузей та територій.	Втрата частини податкових платежів; можливість використання оптимізаційних схем ТНК при роботі на внутрішньому ринку країни; проблеми взаємовідносин державних інституцій та ТНК.
Фінансове стимулювання (гранти уряду та місцевих органів влади, пільгові кредити та ін.)	Залучення додаткових інвестиційних ресурсів в національну економіку; можливість стимулювати інвестиційне забезпечення пріоритетних для країни галузей та територій.	Додаткові витрати державного та бюджетів інших рівнів; отримання неконкурентних переваг ТНК перед національними виробниками; можливість використання оптимізаційних схем ТНК при роботі на внутрішньому ринку країни.
Інші види стимулювання (законодавче, адміністративне та ін.)	Залучення додаткових інвестиційних ресурсів в національну економіку; можливість стимулювати інвестиційне забезпечення пріоритетних для країни галузей та територій.	Деформування національної економіки; збільшення монополізації окремих галузей економіки; отримання неконкурентних переваг ТНК перед національними виробниками.

- мінімальні витрати ресурсів (фінансових, трудових, інформаційних та ін.) на бюрократичні процедури, що пов'язані з запуском та веденням фінансово – господарської діяльності на території України;
- наявність та затвердження зрозумілої національної стратегії залучення іноземних інвестицій;
- достатнє інформаційне забезпечення іноземних інвестицій.

Окрім заходів щодо залучення іноземних інвестицій важливим є регулювання державою ключових аспектів інтеграції транснаціональних корпорацій у національну економіку.

3.2 Шляхи удосконалення організаційно-економічних механізмів взаємодії держави та транснаціональних корпорацій

Проблематика діяльності транснаціональних корпорацій в Україні та їх взаємовідносин з державними і місцевими органами влади потребує зміни механізму державного регулювання функціонування транснаціональних корпорацій в країні. Україна потребує підвищення ефективності такого регулювання та реалізації у повній мірі потенціалу взаємовідносин з ТНК і отримання таким шляхом додаткових стимулів для зростання національної економіки.

Відзначаємо необхідність удосконалення всіх елементів механізму державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій в Україні, спираючись на проведені дослідження у другому розділі роботи (рис. 3.2).

Ключовим елементом механізму державного регулювання діяльності ТНК повинна бути співпраця державних владних інститутів та місцевих органів влади, оскільки саме органи місцевого самоврядування визначають інвестиційний клімат у регіонах і безпосередньо співпрацюють з підрозділами транснаціональних корпорацій.

Рисунок 3.2 – Модель державного регулювання діяльності ТНК в Україні

З метою підвищення співпраці владних інституцій різних рівнів у механізмі державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій у всіх його елементах повинен чітко простежуватись взаємозв'язок між такими інститутами. Окремо зазначаємо, що механізм повинен включати державне регулювання діяльності трьох окремих категорій ТНК, а саме: ТНК – імпортери, ТНК, що мають виробничі підрозділи в Україні, ТНК, що не представлені на внутрішньому ринку країни. Підходи до державного регулювання зазначених категорій повинні значно відрізнятись з акцентом на дві останні категорії ТНК.

Враховуючи проблеми посткризового розвитку національної економіки України та необхідність стимулювання вітчизняного виробництва і зменшення рівня безробіття в країні до транснаціональних корпорацій – імпортерів продукції повинна, у більшості, застосовуватись політика стримування. Виключенням повинен бути тільки критичний імпорт, тобто ті імпортні поставки, що забезпечують ефективність національної економіки та не можуть бути замінені на вітчизняну продукцію (енергоносії, комплектуючі, певні типи обладнання та ін.).

Політика стримування відносно ТНК – імпортерів повинна мати наступну мету: стимулювання транснаціональних корпорацій відкрити виробничі підрозділи в Україні.

В рамках наведеної політики державні органи влади потребують використання превентивно – обмежувальної стратегії побудови взаємовідносин державних інституцій, національних суб'єктів господарювання з таким типом ТНК, де ключовими повинні бути дві складові такої стратегії:

- відсутність дискримінації транснаціональних корпорацій – імпортерів на внутрішньому ринку країни;
- побудова взаємовідносин з такими ТНК виходячи з відсутності вітчизняних виробників продукції (робіт, послуг) відповідної якості та ціни.

Важливим при використанні превентивно – обмежувальної стратегії повинна бути чітка взаємодія у її реалізації державних інститутів та муніципальних органів влади з виключенням корупційної складової взаємовідносин з ТНК – імпортерами.

Співпраця з транснаціональними корпораціями такого типу потребує досягнення тільки економічних цілей, а саме:

- збільшення надходжень до державного і місцевих бюджетів;
- забезпечення максимального захисту вітчизняних виробників від імпорту;
- забезпечення конкурентоспроможності національних підприємств;
- захист ринку праці у країні; недопущення зростання безробіття;
- боротьба з монопольним положенням на ринку окремих імпортерів;
- недопущення банкрутства та ліквідації національних виробників; запобігання деформації валютних взаємовідносин у країні.

Ключовими завданнями реалізації механізму державного регулювання діяльності ТНК – імпортерів в Україні повинні бути:

- збільшення податкових та інших надходжень через контроль сплати податків, митних та інших платежів до державного і місцевих бюджетів;
- розвиток економіки внаслідок ефективної взаємодії ТНК, держави, регіональної влади, національних суб'єктів господарювання і домашніх господарств.

Принципами державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій імпортерів продукції (робіт, послуг) на внутрішньому ринку країни є: ефективності взаємодії, що вимагає отримання однакового позитивного зиску як такими ТНК, так і державою, місцевими органами самоврядування, національними бізнес – одиницями, домашніми господарствами; підтримки конкурентоспроможності, в першу чергу

національних виробників як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках збуту; розвитку економічних відносин у контексті залучення ТНК – імпортерів до виробництва продукції (робіт, послуг) в Україні.

Взаємовідносини між державними інституціями та транснаціональними корпораціями – імпортерами повинні базуватись на відповідному державному плануванні, розробці планових документів та їх реалізації.

Серед методів, щодо регулювання державою функціонування ТНК – імпортерів на внутрішньому ринку України необхідно виділити:

1. Економічні з переважанням адміністративних, а саме:

– пряма заборона, при значних порушеннях законодавства та деформації внутрішнього ринку країни;

– ліцензування в рамках відповідних напрямів імпорту (медичні препарати, мінеральні добрива та ін.);

– квотування, при порушенні монопольних обмежень, демпінгу та вільної конкуренції на ринку;

– штрафи, при відповідних порушеннях;

– обмеження на фінансово – господарську діяльність з метою забезпечити рівні конкурентні можливості всім учасникам внутрішнього ринку країни, обмежити його захоплення та монополізацію;

– зниження податкового тиску (цей метод відноситься до стимулюючих) з метою збільшення постачання критично важливої для національного ринку імпортової продукції (енергоносії, складові для озброєння та ін.).

2. Правові, до яких відносимо розроблені і працюючі нормативно – правові акти країни, та необхідні регулюючі документи, які потрібно прийняти стосовно регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України (див. нижче).

3. Серед інструментів регулювання діяльності ТНК – імпортерів на внутрішньому ринку України необхідно виділити:

- загальноекономічні, куди відносимо – податкові, тарифні інструменти та вимоги до функціонування таких ТНК;

- торгівельні, куди відносимо – тарифні та кількісні обмеження на імпорт; угоди, спрямовані на регулювання торгівлі в окремих секторах (або галузях) економіки;

- «добровільні обмеження імпорту».

У сучасних умовах розвитку національної економіки країна потребує збільшення іноземних інвестицій, що потребує побудови механізму державного регулювання не представлених в Україні транснаціональних корпорацій. Країна у особі державних інституцій та муніципальної влади повинна реалізовувати заохочувальну політику для такого типу ТНК, що потребує:

- виділення відповідних галузей національної економіки та промисловості, які потребують іноземних інвестицій;

- оцінці ефекту для України від входу на внутрішній ринок таких ТНК (див. нижче);

- активного пошуку та налагоджування ділових контактів з транснаціональними корпораціями;

- проведення індивідуальних перемовин щодо їх виходу на внутрішній ринок України;

- реалізація комплексу заходів залучення інвестицій та інновацій таких транснаціональних корпорацій в Україну.

На особливу увагу в межах розробки та реалізації заохочувальної політики для ТНК, що не представлені на внутрішньому ринку країни заслуговує оцінка ефекту для України від входу на внутрішній ринок таких транснаціональних корпорацій, що потребує визначення схеми такої оцінки (рис. 3.3).

На окрему увагу заслуговує інтегральний показник розрахунку ефекту від входу на внутрішній ринок країни транснаціональних корпорацій, що на ньому не представлені.

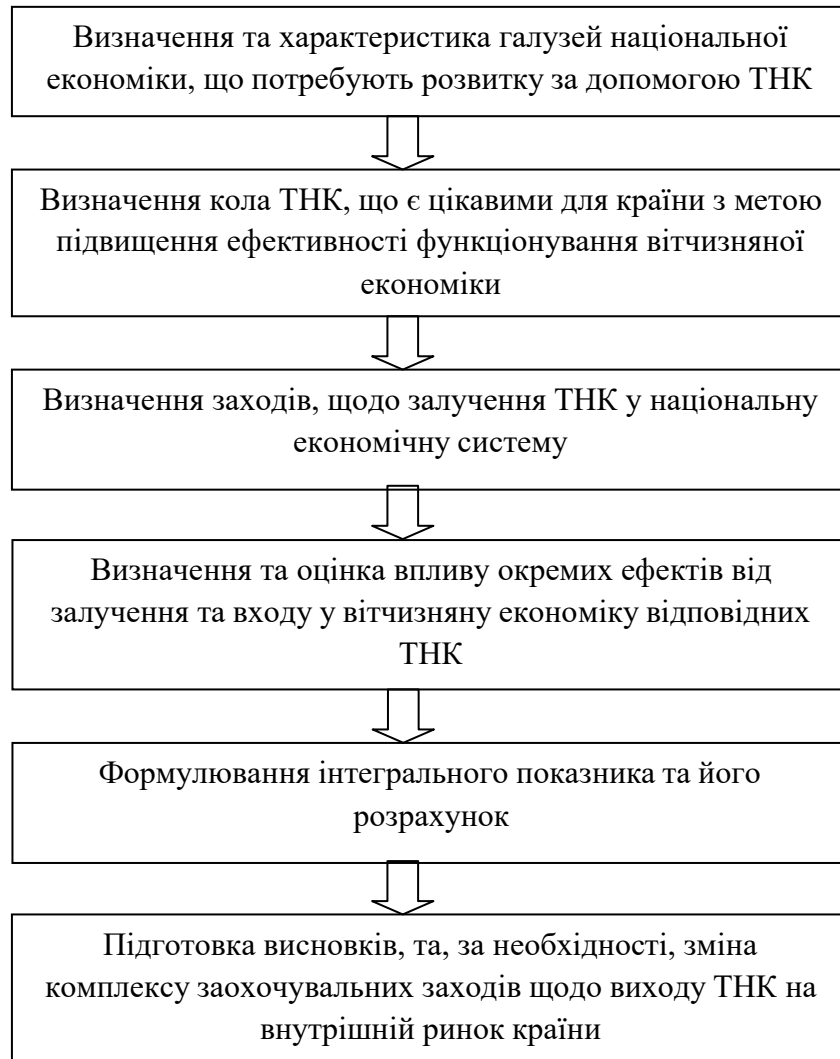

Рисунок 3.3 – Схема оцінки ефекту для України від входу на внутрішній ринок ТНК, що на ньому не представлені

Формула його розрахунку пропонується така:

$$I_e = \sum_{i=1}^N H^{+i} \times W_i - \sum_{i=1}^N H^{-i} \times W_i, \quad (3.1)$$

де H^{+i} – значення відповідного позитивного ефекту від виходу ТНК на внутрішній ринок України (дорівнює від 1 до 10) та розраховується за допомогою експертних методів оцінки;

H^{-i} – значення відповідного негативного ефекту від виходу ТНК на внутрішній ринок України (дорівнює від 1 до 10) та розраховується за допомогою експертних методів оцінки;

W_i – вагомість окремих позитивних (негативних) ефектів від виходу ТНК на внутрішній ринок України у їх загальній структурі (сума W_i за всіма складовими повинна дорівнювати 1,0);

– кількість виявлених в рамках аналізу позитивних (негативних) ефектів від виходу ТНК на внутрішній ринок України.

При цьому, якщо інтегральний показник розрахунку ефекту від входу на внутрішній ринок України транснаціональних корпорацій є позитивним для окремої ТНК, то доцільним є продовжити процес залучення такої корпорації до країни i , навпаки, якщо є від'ємним – необхідно відмовитись від залучення, або змінити комплекс заохочувальних заходів.

Для ТНК, що планується залучати на внутрішній ринок країни необхідно розробити та реалізувати нейтрально – заохочувальну стратегію з акцентом на заохочення транснаціональних корпорацій до входу на національний ринок країни.

В межах відповідної політики та стратегії необхідно чітко поставити та досягати економічних цілей, а саме: збільшення конкуренції на внутрішньому ринку; збільшення обсягів податкових та інших надходжень до державного і місцевих бюджетів; розвиток або вивід з кризи окремих галузей національної економіки (окремих підприємств) або відповідних територій; збільшення зайнятості населення держави; збільшення доходів національних суб'єктів господарювання та домашніх господарств; покращення інфраструктури; імпортозаміщення; реалізація експортного потенціалу країни, її окремих галузей та територій; покращення зовнішньоторговельного балансу держави; реалізація заходів з оптимізації національної валютної політики.

Завданнями державного регулювання не представлених в Україні транснаціональних корпорацій повинні стати: підвищення рівня взаємовідносин з ТНК з точки зору залучення їх на національний ринок на основі паритетності інтересів; збільшення обсягу інформації про країну у контексті залучення їх інвестиційних вкладень.

3.3 Формування системи індикаторів оцінювання ефективності розроблених та впроваджених заходів державного регулювання ТНК

Проведене дослідження вказує на не ефективну співпрацю України та транснаціональних корпорацій, що призводить до дискримінації інтересів країни, окремих територій, національних виробників та домашніх господарств і необхідність оптимізації таких взаємовідносин.

Звернувшись до низки наукових матеріалів, щодо розрахунків показників та визначенні впливу ТНК на національних контрагентів було проаналізовано методики Величко К.Ю., Давидової І.О., Дунської А.Р., Кузнєцова К.О., Печенка О.І., Немировської О.В.

Наведене вимагає виділення факторів впливу діяльності ТНК на національних контрагентів, оцінки цього впливу та розробки механізмів побудови ефективної конкурентної політики в умовах транснаціоналізації вітчизняної економічної системи. Зазначаємо наявність широкого спектру факторів впливу транснаціональних корпорацій на державні інститути, місцеві органи влади, національних виробників та домашні господарства в Україні (рис. 3.4).

Зазначаємо необхідність виділення чотирьох груп контрагентів транснаціональних корпорацій у контексті визначення та оцінки факторів

впливу, а саме: державні інститути, що представляють національні інтереси у взаємовідносинах з ТНК; органи місцевої влади, які виступають представниками місцевих громад у взаємовідносинах з транснаціональними корпораціями; національні виробники, що співпрацюють та конкурують на внутрішньому ринку з ТНК; домашні господарства, що є постачальниками ресурсів до транснаціональних корпорацій, отримуючи натомість певні матеріальні та нематеріальні блага.

Вважаємо, що перелік факторів впливу ТНК на національних контрагентів в Україні повинен бути однаковим, але не всі фактори мають однакові силу та значення впливу для наведених вище груп контрагентів.

Звідси, пропонується оцінювати силу впливу факторів на групи контрагентів в Україні від 1 до 10, де 1 буде найменший вплив, а 10 – найбільший. Також важливо розуміти, що ряд факторів мають позитивний вплив на контрагентів, а ряд – негативний, а це необхідно враховувати. Таким чином, для оцінки факторів впливу ТНК на національних контрагентів в Україні пропонується доопрацювати інтегральний показник, що було запропоновано у підрозділі 3.2 роботи (див. формула 3.1), який буде представлений наступним чином:

$$I_b = \sum_{i=1}^N H^{+i} \times W_i - \sum_{i=1}^N H^{-i} \times W_i, \quad (3.2)$$

де I_b – інтегральний показник оцінки факторів впливу на групу контрагентів ТНК в Україні;

H^{+i} – значення відповідного позитивного фактору (дорівнює від 1 до 10) та розраховується за допомогою експертних методів оцінки;

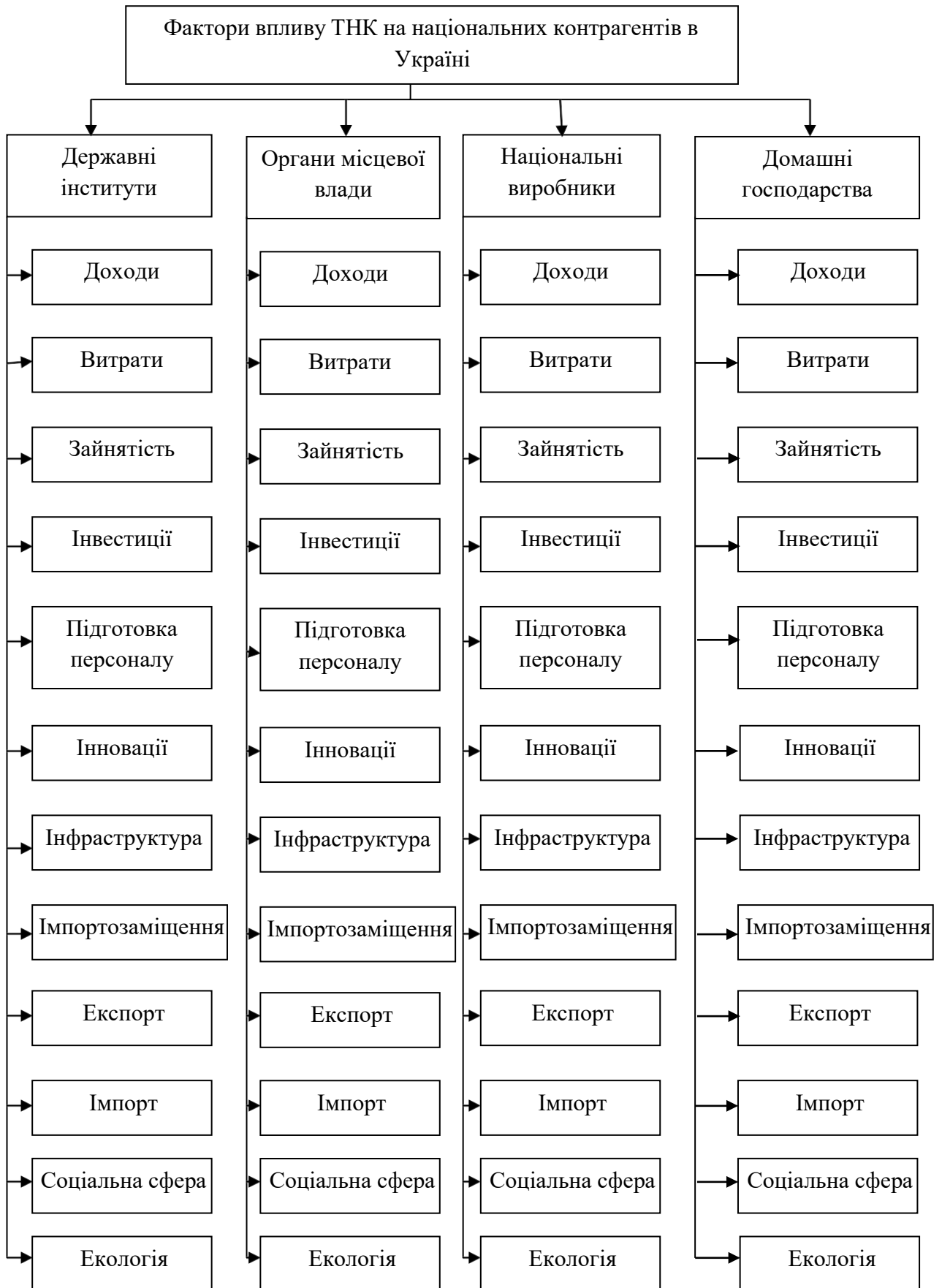

Рисунок 3.4 – Фактори впливу ТНК на національних контрагентів в Україні

H^{-i} – значення відповідного негативного фактору;

W_i – вагомість окремих позитивних (негативних) факторів у їх загальній структурі (сума W_i за всіма складовими повинна дорівнювати 1,0);

N – кількість виявлених в рамках аналізу позитивних (негативних) факторів впливу (у нашому випадку їх 12).

Необхідно зазначити, що при $I_b > 0$, загальний вплив ТНК на відповідну групу контрагентів в Україні є позитивним, а при $I_b < 0$ – негативний. При цьому, чим більше буде його значення, тим більше буде рівень (позитивний/негативний) впливу транснаціональних корпорацій на обрану для дослідження групу контрагентів.

Наведений інтегральний показник дозволить:

- розраховувати рівень та силу впливу ТНК на обрану для дослідження групу контрагентів в Україні;

- оцінювати такий вплив у динаміці з метою розробки заходів щодо підвищення ефективності взаємодії відповідної групи контрагентів з транснаціональними корпораціями на внутрішньому ринку країни;

- оцінювати ефективність розроблених та запроваджених заходів (державні інституції, місцеві органи влади, національні виробники та їх об'єднання) щодо підвищення ефективності і результативності взаємодії відповідних груп контрагентів з ТНК на вітчизняних ринках збуту продукції (робіт, послуг).

Окремо зазначаємо, що на основі розрахунку інтегральних показників оцінки факторів впливу на групи контрагентів транснаціональних корпорацій в Україні можливо розрахувати інтегральний показник впливу ТНК на соціально – економічну систему країни, що буде розраховуватися за наступною формулою:

$$I_{3b} = \sum_{i=1}^N I_{bi}, \quad (3.3)$$

де I_{3b} – інтегральний показник загальної оцінки факторів впливу ТНК на соціально – економічну систему України;

I_{bi} – інтегральний показник оцінки факторів впливу на відповідну групу контрагентів ТНК в Україні;

N – кількість груп контрагентів ТНК в Україні (у нашому випадку їх 4).

Значення та розмір I_{zb} будуть вказувати на вплив транснаціональних корпорацій на країну (позитивний/негативний) і силу цього впливу.

Охарактеризуємо фактори впливу ТНК на групи контрагентів в Україні (див. рис. 3.4):

1. Доходи – для кожної групи контрагентів транснаціональних корпорацій цей фактор відрізняється, так для державних інститутів це збільшення податкових та інших платежів до державного бюджету та позабюджетних фондів; для органів місцевої влади – це збільшення податкових і інших платежів до місцевих бюджетів; для національних виробників – це збільшення виручки від реалізації та інших видів доходів від взаємодії з ТНК; для домашніх господарств – це збільшення заробітної плати, інших видів доходів в межах взаємодії з транснаціональними корпораціями (дивіденди, доходи від оренди, сплата різних видів робіт та послуг домашніх господарств і ін.).

2. Витрати, для державних інститутів та місцевих органів влади – це зменшення податкових та інших платежів в межах стимулювання діяльності і оптимізації оподаткування зі сторони ТНК, додаткові витрати на вирішення економічних, соціальних екологічних проблем; для національних виробників – це додаткові витрати на маркетинг, збільшення оплати праці робітників, збільшення витрат на використання ресурсів, компенсація втрат частини ринку внаслідок програшу конкуренції ТНК; для домашніх господарств – це додаткові витрати на товари (роботи, послуги), витрати на пошук нової роботи внаслідок втрати старої через програш підприємств конкуренції транснаціональним корпораціям.

3. Зайнятість, для державних інститутів – це збільшення кількості зайнятих та зменшення рівня безробіття в країні; для місцевих органів влади

– це збільшення кількості зайнятих та зменшення рівня безробіття на певній території (область, район, місто); для національних виробників – це звуження ринку праці та додаткові витрати на залучення фахівців; для домашніх господарств – це збільшення кількості пропозицій та можливість знайти роботу безробітним.

4. Інвестиції, для державних інститутів – це збільшення обсягів інвестицій у країну, національних виробників, побудова нових підприємств, розвиток нових та відродження традиційних галузей економіки; для місцевих органів влади – це відкриття нових та відродження діючих місцевих виробників (суб'єктів господарювання); для національних виробників – це інвестиції у відродження та розвиток суб'єктів господарювання або поява нових конкурентів; для домашніх господарств – це додаткові можливості з отримання доходів та роботи.

5. Підготовка персоналу, для державних інститутів – це підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних працівників, кадровий резерв для державних інституцій; для місцевих органів влади – це підвищення рівня конкурентоспроможності місцевих працівників, кадровий резерв для місцевих владних інституцій; для національних виробників – це додаткові можливості до залучення високопрофесійного персоналу або втрата персоналу через його «переманювання» ТНК; для домашніх господарств – це нові можливості отримати нову спеціальність або отримати додаткові можливості за старою спеціальністю.

6. Інновації, для державних інститутів – це збільшення конкурентоспроможності та ефективності національної економіки, а також вирішення ряду екологічних проблем; для місцевих органів влади – це збільшення конкурентоспроможності та ефективності місцевої економіки, а також вирішення ряду екологічних проблем; для національних виробників – це нові можливості з отримання доходів або втрата ринку через програш конкуренції; для домашніх господарств – це підвищення якості життя та можливість отримати додаткові доходи або роботу.

7. Інфраструктура, для державних інститутів – це вирішення ряду проблем та підвищення конкурентоспроможності і ефективності національної економіки; для місцевих органів влади – це вирішення ряду проблем та підвищення конкурентоспроможності і ефективності місцевої економіки; для національних виробників – це додаткові можливості та отримання додаткових конкурентних переваг або додаткових прибутків; для домашніх господарств – це підвищення якості життя та можливість отримати додаткові доходи або зменшити витрати.

8. Імпортозаміщення, для державних інститутів – це зменшення залежності країни від імпортних поставок, зростання національної безпеки, зменшення тиску на національну валюту; для місцевих органів влади – це можливість зменшити витрати; для національних виробників – це можливість збільшити доходи або зменшити витрати; для домашніх господарств – це додаткові можливості стосовно споживання продукції (робіт, послуг) та можливість зменшити витрати.

9. Експорт, для державних інститутів – це збільшення конкурентоспроможності національної економіки та додаткові валютні надходження у країну; для місцевих органів влади – це збільшення конкурентоспроможності місцевої економіки; для національних виробників – це додаткові ринки збуту продукції та можливість отримати додаткову виручку у іноземній валюті; для домашніх господарств – це додаткові доходи.

10. Імпорт, для державних інститутів – це додатковий тиск на національну валюту та зменшення доходів національних виробників; для місцевих органів влади – це зменшення доходів місцевих виробників; для національних виробників – втрата ринку та можливість банкрутства; для домашніх господарств – збільшення витрат та зменшення доходів.

11. Соціальна сфера, для державних інститутів – це можливість вирішити ряд національних соціальних проблем та підвищення ефективності вітчизняної соціальної інфраструктури; для місцевих органів

влади – це можливість вирішити ряд місцевих соціальних проблем та підвищення ефективності місцевої соціальної інфраструктури; для національних виробників – це зменшення витрат або додаткові витрати на соціальні проекти і програми; для домашніх господарств – збільшення якості життя та зменшення витрат.

12. Екологія, для державних інститутів – це або зменшення, або збільшення витрат на екологію та охорону здоров'я населення; для місцевих органів влади – це або зменшення, або збільшення витрат на екологію та охорону здоров'я населення; для національних виробників – це або зменшення, або збільшення витрат на екологію та охорону здоров'я населення; для домашніх господарств – це або зменшення, або збільшення витрат на забезпечення здоров'я.

Спираючись на проведені дослідження у другому розділі роботи та статистичні дані [259], оцінимо силу впливу наведених вище факторів на відповідні групи контрагентів ТНК в Україні (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Сила впливу відповідних факторів на групи контрагентів ТНК в Україні

Фактор впливу	Групи контрагентів ТНК в Україні			
	Державні інститути	Місцеві органи влади	Національні виробники	Домашні господарства
Доходи	4	2	2	2
Витрати	-3	-1	-1	0
Зайнятість	3	2	1	1
Інвестиції	3	3	1	0
Підготовка персоналу	3	3	1	2
Інновації	-1	0	0	0
Інфраструктура	2	2	2	2
Імпортозаміщення	-2	-1	-1	0
Експорт	32	1	0	0
Імпорт	-5	-3	-5	-1
Соціальна сфера	1	1	0	1
Екологія	-1	-1	0	-1

У таблиці 3.2 фактори впливу зі знаком «+» мають позитивний вплив на відповідну групу контрагентів транснаціональних корпорацій в країні, зі знаком «-» – негативний вплив, а ті, що дорівнюють нулю не мають значного впливу і повинні бут виключені із розрахунків.

Згідно наведеної таблиці зазначаємо, що на державні інститути впливають одинадцять факторів, на місцеві органи влади – десять, на національних виробників – сім, а на домашні господарства лише шість факторів. На окрему увагу заслуговує низька кількість факторів впливу ТНК на вітчизняні домашні господарства та низькі розміри впливу (особливо позитивного) на всі групи контрагентів.

Розрахуємо, використовуючи формулу 3.2, інтегральні показники оцінки факторів впливу на відповідні групи контрагентів транснаціональних корпорацій в Україні. З метою підвищення якості дослідження по кожній групі контрагентів ТНК виділимо п'ять головних, на наш погляд факторів, та визначимо їх питому вагу у загальному впливі на контрагентів, а саме:

– для державних інститутів – це доходи (0,6), витрати (0,6), зайнятість (0,4), інвестиції (0,3), експорт (0,2);

– для місцевих органів влади – це доходи (0,6), витрати (0,6), зайнятість (0,4), інвестиції (0,3), екологія (0,1);

– для національних виробників – це доходи (0,6), витрати (0,6), інвестиції (0,3), інфраструктура (0,3), імпорт (0,2);

– для домашніх господарств – це доходи (0,6), витрати (0,6), зайнятість (0,3), соціальна сфера (0,2), екологія (0,1).

Звідси,

$$I_{\text{вді}} = 0,6*2 - 0,6*3 + 0,4*1 + 0,3*3 + 0,2*1 = 1,9,$$

$$I_{\text{вмов}} = 0,6*1 - 0,6*1 + 0,4*1 + 0,3*3 - 0,1*1 = 2,2.$$

$$I_{\text{внв}} = 0,6*2 - 0,6*1 + 0,3*1 + 0,3*1 - 0,2*5 = 0,2.$$

$$I_{\text{вдг}} = 0,6*2 + 0,6*0 + 0,3*0 + 0,2*1 - 0,1*1 = 1,6.$$

Таким чином, транснаціональні корпорації у сучасних умовах розвитку національної економіки та інтеграції їх на внутрішній ринок

України мають незначний позитивний вплив на державні інститути ($I_{\text{вдї}} = 0,9$), місцеві органи влади ($I_{\text{вмов}} = 1,2$), домашні господарства ($I_{\text{вдг}} = 0,2$) та незначний негативний вплив на національних виробників ($I_{\text{внв}} = - 1,6$). Зазначаємо, що максимальний розмір позитивного (негативного) впливу може дорівнювати 10.

Надалі розрахуємо інтегральний показник загальної оцінки факторів впливу ТНК на соціально – економічну систему України (див. формулу 3.3):

$$I_{\text{зв}} = 1,9 + 2,2 - 0,2 + 1,6 = 5,5.$$

При максимальному значенні (позитивному/негативному) інтегрального показника – 10, можемо відмітити досить позитивний вплив транснаціональних корпорацій на країну але, при цьому досить низьку ефективність і результативність взаємодії таких корпорацій з окремими групами контрагентів у державі.

Однак, зважаючи на досить незначну кількість галузей присутності ТНК в Україні, важливим є дослідити вплив таких корпорацій з галузі де вони найбільш представлені на визначені групи контрагентів. Оберемо для дослідження харчову промисловість та транснаціональні корпорації, що були досліджені у підрозділі 2.3 роботи. Для більшої ефективності дослідження розділимо зазначені корпорації на п'ять підгруп: виробники пива (ПАТ «Карлсберг Україна», ПАТ «САНІнБев Україна»); виробники безалкогольних напоїв та соків (Система Компаній Кока-Кола в Україні, Система компаній PepsiCo в Україні); виробники кондитерських виробів (ПрАТ «Монделіс Україна», ТОВ «Нестле Україна»); виробники молочної продукції (Система компаній PepsiCo в Україні («Вімм-Білл-Данн Україна»), Groupe Lactalis Україна, Danone-Юнімілк Україна, ПАТ «Бель Шостка Україна»), виробники тютюнових виробів (ПрАТ «А/Т Тютюнова компанія «В.А.Т.-Прилуки», ПАТ «Джей Ті Інтернешнл Україна», ПрАТ «Філіп Морріс Україна», ПрАТ «Імперіал Тобакко Продакшн Україна»).

Охарактеризуємо силу впливу відповідних факторів на групи контрагентів ТНК з виробництва пива в Україні у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Сила впливу відповідних факторів на групи контрагентів ТНК з виробництва пива в Україні

Фактор впливу	Групи контрагентів ТНК з виробництва пива в Україні			
	Державні інститути	Місцеві органи влади	Національні виробники	Домашні господарства
Доходи	4	2	1	2
Витрати	-4	-3	-4	-3
Зайнятість	1	1	0	1
Інвестиції	3	3	1	0
Підготовка персоналу	0	0	1	1
Інновації	1	1	0	0
Інфраструктура	0	0	0	0
Імпортозаміщення	1	0	1	0
Експорт	1	1	0	0
Імпорт	-3	-3	-4	0
Соціальна сфера	2	3	0	1
Екологія	-1	-1	0	-1

Відмічаємо незначне зміщення факторів впливу та сили впливу відповідних факторів на групи контрагентів транснаціональних корпорацій з виробництва пива в Україні. На окрему увагу заслуговує зростання сили впливу витрат, оскільки контрагенти, особливо держава та домашні господарства, несуть додаткові витрати, що пов'язані з «пивним алкоголізмом».

Розрахунок інтегральних показників зробимо за тими ж факторами і їх питомою вагою, що були наведені для ТНК в Україні взагалі:

$$I_{вді} = 0,3*4 - 0,3*4 + 0,1*1 + 0,2*3 + 0,1*1 = 0,8.$$

$$I_{вмов} = 0,3*2 - 0,3*3 + 0,1*1 + 0,2*3 - 0,1*1 = 0,3.$$

$$I_{внв} = 0,2*1 - 0,3*4 + 0,2*1 + 0,1*0 - 0,2*4 = -1,6.$$

$$I_{вдг} = 0,3*2 - 0,3*3 + 0,2*1 + 0,1*1 - 0,1*1 = -0,1.$$

$$I_{зв} = 0,8 + 0,3 - 1,6 - 0,1 = -0,6.$$

Відзначаємо негативний вплив такого типу транснаціональних корпорацій на національних виробників та домашні господарства і загальний позитивний вплив на соціально – економічну систему України.

Охарактеризуємо силу впливу відповідних факторів на групи контрагентів ТНК з виробництва безалкогольних напоїв та соків в Україні у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 – Сила впливу відповідних факторів на групи контрагентів ТНК з виробництва безалкогольних напоїв та соків в Україні

Фактор впливу	Групи контрагентів ТНК з виробництва безалкогольних напоїв та соків в Україні			
	Державні інститути	Місцеві органи влади	Національні виробники	Домашні господарства
Доходи	2	2	1	1
Витрати	-3	-3	-4	-2
Зайнятість	1	1	0	1
Інвестиції	2	2	1	0
Підготовка персоналу	0	0	1	1
Інновації	1	1	0	0
Інфраструктура	0	0	0	0
Імпортозаміщення	1	0	1	0
Експорт	1	1	0	0
Імпорт	-2	-1	-3	0
Соціальна сфера	1	1	0	1
Екологія	-1	-1	0	-1

Відмічаємо незначне зміщення факторів впливу та сили впливу відповідних факторів на групи контрагентів транснаціональних корпорацій з виробництва безалкогольних напоїв та соків в Україні. На окрему увагу заслуговує сила впливу витрат, оскільки контрагенти, особливо держава та домашні господарства, несуть додаткові витрати, що пов'язані з шкодою здоров'ю, яку наносять солодкі безалкогольні напої.

Розрахунок інтегральних показників зробимо за тими ж факторами і їх питомою вагою, що були наведені для ТНК в Україні взагалі:

$$I_{вді} = 0,3*2 - 0,3*3 + 0,1*1 + 0,2*2 + 0,1*1 = 0,1.$$

$$I_{\text{МОВ}} = 0,3*2 - 0,3*3 + 0,1*1 + 0,2*2 - 0,1*1 = 0,1.$$

$$I_{\text{ВНВ}} = 0,2*1 - 0,3*4 + 0,2*1 + 0,1*0 - 0,2*3 = -1,4.$$

$$I_{\text{ВДГ}} = 0,3*1 - 0,3*2 + 0,2*1 + 0,1*1 - 0,1*1 = -0,1.$$

$$I_{\text{ЗВ}} = 0,1 + 0,1 - 1,4 - 0,1 = -1,3.$$

Відзначаємо негативний вплив такого типу транснаціональних корпорацій на національних виробників та домашні господарства і загальний нейтральний вплив на соціально – економічну систему України.

Охарактеризуємо силу впливу відповідних факторів на групи контрагентів ТНК з виробництва кондитерських виробів в Україні у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5 – Сила впливу відповідних факторів на групи контрагентів ТНК з виробництва кондитерських виробів в Україні

Фактор впливу	Групи контрагентів ТНК з виробництва кондитерських виробів в Україні			
	Державні інститути	Місцеві органи влади	Національні виробники	Домашні господарства
Доходи	2	2	1	1
Витрати	-2	-2	-3	-1
Зайнятість	1	1	0	1
Інвестиції	1	1	1	0
Підготовка персоналу	0	0	1	1
Інновації	1	1	0	0
Інфраструктура	0	0	0	0
Імпортозаміщення	2	1	1	0
Експорт	1	1	1	0
Імпорт	-1	-1	-3	0
Соціальна сфера	1	1	0	1
Екологія	-1	-1	0	-1

Відмічаємо незначне зміщення факторів впливу та сили впливу відповідних факторів на групи контрагентів транснаціональних корпорацій з виробництва кондитерських виробів в Україні. На окрему увагу заслуговує низькі значення сили впливу виділених факторів на всіх без виключення контрагентів відповідних ТНК.

Розрахунок інтегральних показників зробимо за тими ж факторами і їх питомою вагою, що були наведені для ТНК в Україні взагалі:

$$I_{\text{вді}} = 0,3*2 - 0,3*2 + 0,1*1 + 0,2*1 + 0,1*1 = 0,4.$$

$$I_{\text{вмов}} = 0,3*2 - 0,3*2 + 0,1*1 + 0,2*1 - 0,1*1 = 0,2.$$

$$I_{\text{внв}} = 0,2*1 - 0,3*3 + 0,2*1 + 0,1*0 - 0,2*3 = -1,1.$$

$$I_{\text{вдг}} = 0,3*1 - 0,3*1 + 0,2*1 + 0,1*1 - 0,1*1 = 0,2.$$

$$I_{\text{зв}} = 0,4 + 0,2 - 1,1 + 0,2 = -0,3.$$

Відзначаємо незначний позитивний вплив такого типу транснаціональних корпорацій на національних виробників та загальний нейтральний вплив на соціально – економічну систему України.

Охарактеризуємо силу впливу відповідних факторів на групи контрагентів ТНК з виробництва молочних виробів в Україні у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6 – Сила впливу відповідних факторів на групи контрагентів ТНК з виробництва молочних виробів в Україні

Фактор впливу	Групи контрагентів ТНК з виробництва молочних виробів в Україні			
	Державні інститути	Місцеві органи влади	Національні виробники	Домашні господарства
Доходи	2	3	1	2
Витрати	-1	-1	-3	-1
Зайнятість	1	2	0	2
Інвестиції	1	1	1	0
Підготовка персоналу	0	0	1	1
Інновації	1	1	1	0
Інфраструктура	0	1	1	1
Імпортозаміщення	2	1	1	1
Експорт	2	1	1	1
Імпорт	-1	-1	-2	0
Соціальна сфера	1	2	0	2
Екологія	0	-1	0	-1

Відмічаємо незначне зміщення факторів впливу та сили впливу відповідних факторів на групи контрагентів транснаціональних корпорацій з виробництва молочних виробів в Україні. На окрему увагу заслуговує низькі

значення сили впливу виділених факторів на всіх без виключення контрагентів відповідних ТНК.

Розрахунок інтегральних показників зробимо за тими ж факторами і їх питомою вагою, що були наведені для ТНК в Україні взагалі:

$$I_{\text{ВДІ}} = 0,3*2 - 0,3*1 + 0,1*1 + 0,2*1 + 0,1*2 = 0,8.$$

$$I_{\text{ВМОВ}} = 0,3*3 - 0,3*1 + 0,1*2 + 0,2*1 - 0,1*1 = 0,9.$$

$$I_{\text{ВНВ}} = 0,2*1 - 0,3*3 + 0,2*1 + 0,1*1 - 0,2*2 = -0,8.$$

$$I_{\text{ВДГ}} = 0,3*2 - 0,3*1 + 0,2*2 + 0,1*2 - 0,1*1 = 0,8.$$

$$I_{\text{ЗВ}} = 0,8 + 0,9 - 0,8 + 0,8 = 1,7.$$

Відзначаємо негативний вплив такого типу ТНК на національних виробників та позитивний вплив на всі інші групи контрагентів і загальний позитивний вплив на вітчизняну соціально – економічну систему.

Охарактеризуємо силу впливу відповідних факторів на групи контрагентів ТНК з виробництва тютюнових виробів в Україні у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7 – Сила впливу відповідних факторів на групи контрагентів ТНК з виробництва тютюнових виробів в Україні

Фактор впливу	Групи контрагентів ТНК з виробництва тютюнових виробів в Україні			
	Державні інститути	Місцеві органи влади	Національні виробники	Домашні господарства
Доходи	5	2	1	1
Витрати	-6	-5	-3	-5
Зайнятість	1	2	0	1
Інвестиції	1	1	1	0
Підготовка персоналу	0	0	0	1
Інновації	1	1	0	0
Інфраструктура	0	0	0	0
Імпортозаміщення	2	1	0	0
Експорт	1	0	0	0
Імпорт	-2	-1	-1	0
Соціальна сфера	1	1	0	1
Екологія	-1	-1	0	-1

Відмічаємо незначне зміщення факторів впливу та сили впливу відповідних факторів на групи контрагентів транснаціональних корпорацій з виробництва молочних виробів в Україні. На окрему увагу заслуговують високі значення витрат держави, місцевих органів влади та домашніх господарств, що пов'язано з витратами на охорону здоров'я та відновлення працездатності населення. У той же час відзначаємо досить високі доходи держави від акцизного збору та ПДВ з продажу тютюнових виробів, а також високому показнику інновацій та експорт.

Розрахунок інтегральних показників зробимо за тими ж факторами і їх питомою вагою, що були наведені для ТНК в Україні взагалі:

$$I_{\text{вді}} = 0,3*5 - 0,3*6 + 0,1*1 + 0,2*1 + 0,1*1 = 0,1.$$

$$I_{\text{вмов}} = 0,3*2 - 0,3*5 + 0,1*2 + 0,2*1 - 0,1*1 = -0,6.$$

$$I_{\text{внв}} = 0,2*1 - 0,3*3 + 0,2*1 + 0,1*0 - 0,2*1 = -0,7.$$

$$I_{\text{вдг}} = 0,3*1 - 0,3*5 + 0,2*1 + 0,1*1 - 0,1*1 = -1,0.$$

$$I_{\text{зв}} = 0,1 - 0,6 - 0,7 - 1,0 = -2,2.$$

Відзначаємо позитивний вплив такого типу транснаціональних корпорацій на місцеві громади, державні інститути та інновації при цьому негативний вплив на національних виробників, домашні господарства та загальний, досить високий, негативний вплив на соціальні та екологічні аспекти.

Таким чином, використовуючи запропоновані напрацювання, відзначаємо загальний позитивний вплив виділених підгруп транснаціональних корпорацій з виробництва харчової продукції, у частині доходів державного та місцевих бюджетів, створенні робочих місць, доданої вартості, підготовці персоналу та залученні інвестицій. При цьому, слід відмітити досить негативний вплив ТНК на національних виробників, домашні господарства, екологію та соціальну сферу (особливо виробництво тютюнових виробів). Все це зумовлює необхідність розробки комплексу заходів оптимізації взаємовідносин ТНК з зазначеними групами контрагентів у контексті формування механізмів ефективною політики в Україні.

Висновки до третього розділу

1. Специфіка взаємовідносин транснаціональних корпорацій та економічних систем країн світу призвела до появи значного за обсягом та різного за впливом інструментарію державного регулювання діяльності таких корпорацій. При цьому, необхідно виділяти дві головні групи таких напрямів, а саме: напрями активізації залучення інвестицій (збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій, активізація інвестиційної активності діючих на внутрішньому ринку ТНК) та напрями регулювання взаємодії ТНК з внутрішнім ринком (регулювання діяльності ТНК, що функціонують на внутрішньому ринку як виробники, регулювання діяльності ТНК, що функціонують на внутрішньому ринку як імпортери).

2. На особливу увагу для підвищення ефективності державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України заслуговують заходи залучення інвестиційних ресурсів транснаціональних корпорацій країнами світу, що надані у вигляді порівняльної характеристики таких заходів та досвід податкового регулювання діяльності ТНК на внутрішніх ринках як економічно розвинутих країн, так і країн, що розвивають власні економічні системи. Заходи залучення інвестицій через приватизацію за участі ТНК, створення вільних економічних зон, концесії, ДПП, пільгового оподаткування, фінансового стимулювання, законодавчого та адміністративного стимулювання ТНК в економіку характеризуються позитивними та негативними сторонами. Відзначаємо обмежені можливості застосування досвіду оподаткування транснаціональних корпорацій у економічно розвинутих країнах до вітчизняних реалій, враховуючі значну різницю у цілях такого регулювання між Україною і зазначеними країнами.

3. Для підвищення ефективності державного регулювання ТНК на внутрішньому ринку України було розроблено та запропоновано для використання модель такого регулювання, що включає у себе поєднання регулювання державними інститутами та муніципальною владою діяльності трьох типів транснаціональних корпорацій: імпортерів, виробників та тих

ТНК, що не представлені на внутрішньому ринку країни.

4. Окремо в межах реалізації удосконаленого механізму державного регулювання діяльності ТНК в Україні пропонується використовувати: інтегральний показник розрахунку ефекту від входу на внутрішній ринок країни транснаціональних корпорацій, що на ньому не представлені та інтегральний показник розрахунку ефекту від функціонування на внутрішньому ринку країни ТНК – виробників.

5. У контексті формування механізмів ефективної конкурентної політики в умовах транснаціоналізації України було виокремлено та оцінено за допомогою відповідних інтегральних показників значення ряду головних факторів впливу транснаціональних корпорацій на національних контрагентів в Україні (державні інститути, органи місцевої влади, національні виробники, домашні господарства).

6. На основі оцінки впливу ТНК на визначені у ході дослідження групи національних контрагентів було запропоновано комплекс заходів оптимізації взаємовідносин ТНК з зазначеними групами контрагентів у контексті формування механізмів ефективної конкурентної політики в Україні.

ВИСНОВКИ

1. Сутність транснаціоналізації – це міжнародні економічні зв'язки, пов'язані з діяльністю транснаціональних корпорацій за рахунок розширення мережі філій, інтернаціоналізації, концентрації капіталу, впровадження технологічних інновацій, розвитку світового фондового ринку та стратегічних альянсів. Систематизовано такі основні особливості транснаціональних корпорацій, які визначають їх вагоме місце у структурі світової економіки, як: незалежність; комплексність; територіальна експансія; компетентність; спеціалізація; компроміс; інтеграція; організаційна гнучкість; загальна ефективність.

2. Сучасні умови діяльності ТНК зумовили появу нового підходу до процесу транснаціоналізації, заснованому на теоретичних концепціях. Транснаціональні корпорації розглядаються як досконалий інститут, який створює знання і володіє унікальними механізмами їх міжнародного трансферту. Еволюційний шлях концепцій транснаціоналізації полягає у трансформації теорії від досконалої до недосконалої конкуренції з початку 60-х років ХХ ст., а з початку 90-х років ХХ ст. акценти були зміщені на міжнародне виробництво та локалізацію виробничих потужностей на ринку збуту.

3. Діяльність транснаціональних корпорацій спричинює стратегічний вплив на міжнародному (на потоки товарів, капіталу, технологій, діяльність міжнародних організацій, міжнародний поділ праці, методи організації та управління) та національному (на внутрішній ринок країн, фінансову, податкову, інвестиційну, соціальну політику, екологію, державне управління) рівнях. Негативний вплив здебільшого проявляється у соціальному аспекті.

4. Транснаціональні корпорації внаслідок своєї активності впливають на чимало елементів економічної світової системи. Їх суттєвий вплив проявляється в розмірі, структурі і напрямках потоків капіталу; в поширенні

технологічних досягнень на міжнародному рівні; структурних і географічних змінах – щодо виробництва, споживання, світової торгівлі; конкурентоспроможності; глобальному розподілі та перерозподілі доходів; напрямках використання людського потенціалу; організації і структурі міжнародного співробітництва. Негативні впливи функціонування транснаціональних корпорацій, переважно в соціальному аспекті, не можуть заперечувати їх переваг у господарському вимірі. Діяльність інвестиційна, інноваційна, сприяння економічному розвитку, вплив на ринкову конкуренцію – позитивні аспекти світового «корпоративного порядку».

5. Активне проникнення та розвиток в Україні діяльності ТНК у 1993–2008 рр. зумовили впровадження інструментів державного регулювання, а з 2008 р. механізми державного регулювання еволюціонували в основному через кризу національної економіки. Діяльність ТНК регулюється під впливом наддержавного регулювання, державного регулювання на рівні законодавчих та виконавчих органів влади та муніципальному рівні, регулювання контактними аудиторіями. З моменту незалежності України досліджуваними компаніями було проінвестовано в економіку України понад 5 млрд дол. США.

6. Аналіз основних тенденції та особливостей діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку дав змогу встановити ступінь їх впливу на розвиток окремих галузей народного господарства України. Доведено суттєву роль ТНК у формуванні потоків інвестиційних ресурсів у різних галузях, провідними з яких виступають фінансова, страхова, харчова, оптова та роздрібна торгівля. При суттєвому потенціалі українського ринку діяльність вивчених ТНК водночас обмежена тіньовою економікою, що сягає 47% ВПП, низькою ефективністю захисту прав інвесторів та інтелектуальної власності, недієвістю антимонопольного законодавства, корупцією системи дозволів.

7. Аналіз діяльності ТНК на внутрішньому ринку України дав змогу класифікувати фактори:

1) за напрямом впливу:

– позитивний: інвестиції, зайнятість та розвиток людських ресурсів, розширення обсягів експорту та вихід на нові ринки збуту продукції, валютна виручка, податкові надходження, скорочення імпорту товарів споживання шляхом збільшення у роздрібному товарообороті України питомої ваги продукції галузі, створення ланцюга вартості завдяки непрямому ефекту доданої вартості постачальників, дистриб'юторів, контрагентів та партнерів ТНК у харчовій промисловості завдяки придбанню сировини та матеріалів для виробництва продукції, інвестиції, розбудова інфраструктури;

– негативний: ціни та вплив ТНК на ціноутворення, використання сировини та матеріалів, що зумовлює скорочення можливостей національних виробників у доступі до ресурсів та фактичний контроль над ресурсами міжнародних корпорацій (як наслідок – формування української економіки як постачальника сировини); виведення капіталу за кордон;

2) за кількісними та якісними чинниками впливу:

– кількісні чинники включають: доходи, витрати, нові робочі місця, обсяги податків, частку ринку, частку експорту та імпорту, частку ТНК у ВВП, обсяг інвестицій; якісні чинники включають: інновації, нові технології, новітні стандарти, корпоративну соціальну відповідальність, міжнародні стандарти у виробництві продукції та управлінні якістю, підвищення кваліфікації кадрів, нові види продукції, соціальний внесок в охорону здоров'я, оновлення технічного стану виробничих потужностей.

8. На основі кількісного аналізу встановлено, що ТНК загалом за допомогою прямого та опосередкованого впливу контролюють від 20 до 90% внутрішнього ринку України залежно від напрямку та галузі діяльності.

9. Прямий вплив ТНК на внутрішньому ринку здійснюється шляхом створення доданої вартості у процесі виробництва продукції за основними напрямами, такими як: сплата податків, оплата праці, отримання доходів, що забезпечує приріст ВВП України. Опосередкований вплив та кількісні оцінки такого впливу відображають витрати ТНК у процесі виробництва або дистрибуції продукції. Встановлено, що національні дистриб'ютори

іноземної продукції сприяють збільшенню рівня опосередкованого впливу діяльності ТНК на внутрішній ринок, зокрема у тютюновій галузі та збуті алкогольної продукції. Опосередкований вплив ТНК також здійснюється завдяки діяльності контрагентів та партнерів іноземних компаній, які зосереджені у галузях із великою часткою валової доданої вартості.

10. Перспективними напрямками інтеграції ТНК у національну економіку України визначено: підвищення рівня державного захисту від негативного впливу ТНК, активний пошук шляхів підвищення взаємодії з транснаціональними корпораціями (постачання або закупівля продукції (робіт, послуг), підвищення ефективності взаємодії з ТНК у контексті підготовки кадрів та інноваційної діяльності з залученням відповідних науково-дослідних інститутів та вищих навчальних закладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рогач О. І. Міжнародні інвестиції: Теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій: підручник. Київ : Либідь, 2005. 720 с.
2. Мовсесян А. Г., Огнивцев С. Б. Мировая экономика : учеб. пособие для студентов, обучающихся по специальностям «Финансы и кредит», «Бухгалт. учет, анализ и аудит», «Мировая экономика» М. : Финансы и статистика, 2001. 653 с.
3. Canals J. Corporate restructuring, corporate strategy and European integration. *Globalizing Europe. Deepening Integration, Alliance Capitalism and Structural Statecraft*. Cheltenham, 2002. 125 p.
4. Corporation. From Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <http://www.ldoceonline.com/dictionary/corporation> (Last accessed: 17.03.2019).
5. Економічний словник-довідник / за ред. проф. С. В. Мочерного. Київ: Феміна, 1995. URL : http://books.dokladno.com/text.php?f=Ekonomichnyi_slovnyk_dovidnyk_1995_OCR&p=171(дата звернення: 17.03.2019).
6. Голіков В. І. Корпоративізм та корпоративні відносини як основа поєднання соціальних інтересів. *Економіка і прогнозування*. 2002. №2. С.61-75.
7. Господарський кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/ed20140101/sp:max15#n927> (дата звернення: 17.03.2019).
8. Gordon D. M. Fatandmean: the corporates queezeof working American sand the myth of managerial «downsizing». NewYork: Martin Kessler Books, 1996. 336 p.
9. Kogut B., Zander U. Knowledge, market failureand the multinational enterprise: a reply. *Journal of International Business Studies*.1995. Vol. 26. No. 2. P. 417-426.

10. Foreign government investors [GN23]. The Foreign Investment Review Board. 2019. URL : <https://firb.gov.au/resources/guidance/gn23/> (Last accessed: 17.03.2019).

11. Vernon R. International Investment and International Trade in the Product Cycle. *Quarterly Journal of Economics*. 1966. No. 5. P. 22-26.

12. Рогач О., Косьміна В.. Транснаціональні корпорації та експорт нових індустріальних країн Азії. Київ : «Видавництво «Центр учбової літератури», 2016. 256 с.

13. Дупай Р. Інструменти регулювання та стимулювання притоку іноземних інвестицій: світовий досвід та українська практика. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. Тернопіль, 2014. № 2. С. 74 – 82.

14. Гонта О. І. Формування політики транснаціоналізації економіки регіонів: автореф. дис. ... доктора економ. наук: 08.00.05 / Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. Київ, 2010. 40 с.

15. Грибанов В. Профсоюзы и транснациональные корпорации – европейский контекст. *Viešoji politika ir administravimas*. 2004. No. 7. P. 43 – 48.

16. Гудим К. М. Транснаціоналізація як чинник глобалізації. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. Київ, 2014. № 4. С. 33-44.

17. Multinational Corporations in World Development; United Nations Department of Economic and Social Affairs. New York, 1993. URL : <http://www.acton.org/pub/religion-liberty/volume-2-number-5/multinational-corporations-third-world-predators-o> (Last accessed: 17.03.2019).

18. Multinational corporation from longman business dictionary. *Longman translator*. URL : <http://www.ldoceonline.com/dictionary/multinational-corporation> (Last accessed: 17.03.2019).

19. Griffin R. W., Pustay M. W. International Business: a Managerial Perspective. 2nd ed. Addison-Wesley Pub (Sd), 1998. 808 p.

20. UNCTAD. World Investment Report 2015: Reforming International Investment Governance. URL: <http://unctad.org/en/PublicationsLibrary> (Last accessed: 17.03.2019).
21. ЕКОНОМІЧНИЙ СЛОВНИК / Г. В. ОСОВСЬКА, О. О. ЮШКЕВИЧ, Й. С. ЗАВАДСЬКИЙ. Київ : Кондор, 2006. 358 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/Poln_Text/Knigi/Kondor/Ekonomic_SL_2006.pdf (дата звернення: 17.03.2019).
22. Multinational Corporations in World Development; United Nations Department of Economic and Social Affairs. New York, 1993. URL : <http://www.acton.org/pub/religion-liberty/volume-2-number-5/multinational-corporations-third-world-predators-o> (Last accessed: 17.03.2019).
23. UNCTAD. The Impact of Multinational Corporations on Development and International Relations. *International Legal Materials*. 1974. Vol. 13, No. 4, P. 791-869. URL: http://www.jstor.org/stable/20691289?seq=1#page_scan_tab_contents (Last accessed: 17.03.2019).
24. Dunning J. H. Explaining Changing Patterns of International Production: In Defense of Eclectic Theory. *Oxfords Bulletin of Economics and Statistic*. 1979. No. 4. Vol. 41(4). P. 269-295.
25. Dicken P. Global Shift: Transforming the World Economy. New York: Guilford Press, 1998. 619 p.
26. Dunning J. H. Reapprising the Eclectic Paradigm in an Age of Alliance Capitalism. *Journal of International Business Studies*. 1995. No.3 P. 462-482.
27. Dunning J. H. The Eclectic Paradigm of International Productions: A Restatement of Some Possible Options. *Journal of International Business Studies*. 1988. No.2 (19). P. 1-31.
28. Rugman A. The end of globalization: why global strategy is a myth and how to profit from the realities of Regional markets. New York: AMOCOM, 2001. 256 p.
29. Brys B., Matthews S., Owens J. Tax reform trends in OECD countries. *OECD Taxation Working Papers*. 2011. No.1. 18 p.

30. Shin H.-H., Stulz R. M. Are Internal Markets Efficient? *The Quarterly Journal of Economics*. Vol.113(2). P. 531-552.
31. Rubner A. The might of the multinationals: the rise and fall the corporate legend. New York: Praeger, 1990. 316 p.
32. Stopford J. M., Louis T. Wells Jr. Managing the multinational enterprise: Organization of the firm and ownership of the subsidiary. New York: Basic Books, 1972. 223 p.
33. Голиков А. П., Черномаз П. А. Международные экономические термины: словарь-справочник: учебное пособие. Киев: Центр учебной литературы, 2008. 376 с.
34. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини: теорія : підручник для студ. екон. спец. вищих навч. закл. Київ: Либідь, 2008. 408 с.
35. Рокоча В. В., Плотніков О. В., Новицький В. Є., Кудирко Л. П. Транснаціональні корпорації: навч. посібник. Київ: Таксон, 2001. 364 с.
36. UNCTAD. World Investment Report 1999: Foreign direct investment and the challenge of development. In: *United Nations Conference on Trade and Development*. Geneva: United Nations, 1999. P. 190-193.
37. UNCTAD. World Investment Report 2004: The Shift Towards Services. New York, Geneva, 2004. URL: <http://unctad.org/>. (Last accessed: 17.03.2019).
38. Грошик І. С. Транснаціональні корпорації в економіці України: історія, статистика, тенденції розвитку. *Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право)*. 2017. № 1. С. 17-24.
39. Андрушків І.П. Закордонний досвід стимулювання інноваційної діяльності та можливість його застосування в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. Львів, 2015. №. 25.2. С. 168 – 173.
40. Бирка М.І. Розвиток системи залучення прямих іноземних інвестицій на підприємства: дис. ... канд. економ. наук: 08.00.04 / Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2016. 271 с.

41. Бошота Н.В. Шишоло Д.В. Зарубіжний досвід державного регулювання інноваційної діяльності. *Молодий вчений*. 2016. № 9 (36). С. 14 – 18.
42. Данилишин М.С. Світовий досвід стимулювання експорту. *Вісник цукровиків України*. 2015. № 1 (104). С. 28 – 31.
43. Дорнбуш Р. Фишер С. Макроэкономика / пер. с англ. Москва: Изд-во МГУ, ИНФРА-М, 1997. 783 с.
44. Міщенко С.О. Зарубіжний досвід державного стимулювання щодо створення нових робочих місць. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. Маріуполь, 2016. № 14. С. 237 – 242.
45. Ночвіна І.О. Особливості діяльності транснаціональних корпорацій в Україні та їх вплив на національну економіку. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Економіка*. Харків, 2014. № 14. С. 200 – 207.
46. World trends in R&D private investment. *European Commission*. URL: <http://europa.eu> (Last accessed: 17.03.2019).
47. Вергун В. А. Міжнародний бізнес : підручник. Київ : ВПЦ Київський університет, 2009. 690 с.
48. Buckley P. Internalization Thinking: From the Multinational Enterprise to the Global Factory. *International Business Review*. 2009. Vol. 18. No. 3. P. 224-235.
49. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов : перевод с английского. Москва: Эксмо, 2009. 956 с.
50. Doing Business 2016. The World Bank. URL : <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2016>. (Last accessed: 17.03.2019).
51. Хекшер Э.Ф. Влияние внешней торговли на распределение дохода. URL : http://analyticalschool.seinst.ru/milestones-of-economic-thought/VEH16_Heckscher.pdf (дата обращения: 17.03.2019).
52. Posner M. V. International trade and technical change. *Oxford economic paper*. 1961. Vol. 13(3). P. 323-341.

53. Транснаціональні корпорації: навчальний посібник / В. Рокоча, О. Плотніков, В. Новицький та ін. Київ: Таксон, 2001. 131 с.
54. Dunning J. H. *International Production and the Multinational Enterprise*. London: G.Allen and Unwin, 1981. 439 p.
55. Белінська Я.В. Державна підтримка експорту: зарубіжний досвід та уроки для України. *Стратегічні пріоритети*. 2008. №3(8). С. 120 – 131.
56. Болгарова Н. К., Паневник Т. М. Транснаціоналізаційні процеси в економіці України. *Бізнес Інформ*. 2013. № 12. С. 33 – 38.
57. Самуельсон П. А., Нордхаус В. Д. *Экономика: учеб. пособие для студ., обуч. по экон. напр. и спец. / ред. пер. с англ. Л. С. Тарасевич, А. И. Леусский*. Москва: Бином: КноРус, 1997. 800 с.
58. Саприкіна Н. В. Транснаціональні корпорації в системі інтернаціоналізації світового суспільного виробництва : дис... канд. екон. наук: 08.01.01 / Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана. Київ, 2006. 190 с.
59. Kindleberger Ch. *The Theory of Direct Investment. International Trade and Finance*. London, 1975. URL: https://www.academia.edu/7498552/Holistic_Approach_of_the_Evolution_Theory_to_TNC_Genesis (Last accessed: 17.03.2019).
60. Knickerbocker F. *Oligopolisti creaction and multinational enterprise*. Boston, Mass.: Graduate School of Business Administration, Harvard, 1973. 236 p.
61. Aliber R. A theory of foreign direct investment. *The international corporation* / red. C. Kindleberger. Cambridge: MIT Press, 1970. P.17-34.
62. Aliber R. The integration of national financial markets: a review of theory and findings. *Review of World Economics*. 1978. Vol. 114(3). P. 448-480.
63. Пенська І. О. Особливості впливу ТНК на економічний розвиток України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Економічні науки*. 2015. №3 (80). С. 114-124.
64. Жадан О.В. Соціально – трудові аспекти взаємодії держави і транснаціональних корпорацій. *Державне регулювання процесів економічного і соціального розвитку*. 2012. № 1 (36). С. 211 – 217.

65. Задоя А.О., Лимонова Е.М. Регулювання діяльності ТНК: державний рівень. *Академічний огляд*. 2014. № 2 (41). С. 117 – 125.
66. Міжнародний менеджмент: навч. посіб./ П. І. Юхименко, Л. П. Гацька, М. В. Півторак та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 488 с.
67. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) з країн світу в економіці України. *Державна служба статистики України*. URL : https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2009/zd/ives/ives_u/arh_ives2009.html (дата звернення: 17.10.2019).
68. Прямі іноземні інвестиції в Україну (акціонерний капітал). *Державна служба статистики України*. URL : http://ukrstat.org/en/operativ/operativ2015/zd/pik/pik_u/pik_rik_2014_bez.html (дата звернення: 17.10.2019).
69. Dunning J. H. *Multinational Enterprises and the Global Economy*. Wokingham: Addison-Wesley, 1993. 920 p.
70. Dunning J. H. *Alliance Capitalism and Global Business*. New York : Routledge, 1997. 383 p.
71. Вакуленко В.Л. Пільгове оподаткування як засіб активізації залучення іноземних інвестицій (зарубіжний досвід). *Науковий вісник ХДУ. Економічні науки*. Херсон, 2015. № 10. Ч. 2. С. 9 – 12.
72. ВТО и устойчивое развитие. Страновые доклады. Украина. Центр «Эко-Согласие» и Международный институт устойчивого развития. URL: <http://trade.ecoaccord.org/wtoandsd/ukraine.htm>. (дата обращения: 17.03.2019).
73. Куцик П. О., Ковтун О. І., Башнянин Г. І. Глобальна економіка: принципи становлення, функціонування, регулювання та розвитку: монографія. Львів: ЛКА, 2015. 594 с.
74. Лимонова Е.М. Державне регулювання діяльності ТНК в екологічній сфері. *Академічний огляд*. 2016. № 1 (44). С. 143 – 149.
75. Міжнародне приватне право: навч. посіб. / за заг. ред.: В. М. Гайворонський, В. П. Жушман. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 366 с.

76. Hymer S. The International Operations of National Firms: A Study of Direct Investment Description Thesis (Ph. D.) / Massachusetts Institute of Technology, Dept. of Economics, 1960. MIT Press, 1976. 253 p.
77. Caves R. E. Multinational enterprise and economic analysis. London: Cambridge University Press, 1996.
78. Dunning J. H. The Globalization of Business, The Challenge of the 1990. London-New York: Routledge, 1993. P. 81-83.
79. Markusen J., Maskus K. Discriminating among Alternative Theories of the Multinational Enterprise. *Review of International Economics*. 2002. Vol. 10. P. 694-707.
80. Hirsch S. The product cycle model of international trade – a multi-country cross-section analysis. *Oxford Bulletin of Economics and statistics*. 1975. Vol. 37, Iss. 4. P. 305-317.
81. Mathews J. A. Accelerated Internationalisation for the Periphery. *Paper Read at European International Business Association Annual Conference*. Maastrichtin. 2000, September.
82. Luo Ya., Tung R. L. International expansion of emerging market enterprises: A springboard perspective. *Journal of International Business Studies*. 2007. Vol. 38. P. 481-498.
83. Williamson O. E. The Mechanism of Governance. New York: Oxford University Press, 1996. 429 p.
84. Tax on corporate profits. *Organisation for Economic Co-operation and Development*. 2019. URL: <https://data.oecd.org/tax/tax-on-corporate-profits.htm#indicator-chart> (Last accessed: 17.03.2019)